

COCO

CHANEL

POHLED ZBLÍZKA

LISA CHANEYOVÁ

Lisa Chaneyová
Coco Chanel
Pohled zblízka

Eroika

Lisa Chaneyová

Coco Chanel

Pohled zblízka

přeložili Martin Pokorný a Pavel Pokorný

Eroika | Praha | 2014

Originally published under the title
Chanel. An Intimate Life by Lisa Chaney

Copyright © Lisa Chaney, 2011

Czech edition © Eroika, 2014

Translation © Martin Pokorný, Pavel Pokorný, 2014

Cover photo © George Hoyningen – Huene/Getty Images

ISBN 978-80-87409-27-5

Anně
(a památce naší matky Elizabeth [1923–2009])

„Capel říkal: ‚Nezapomínej, že jsi žena.‘
Velmi často na to zapomínám.“¹

OBSAH

- Úvod // 13
- Prolog. Jsi hrdá, budeš trpět // 19
1. Předkové // 23
2. Zlobivá // 30
3. Ztracená léta // 34
4. Čím vším bych mohla být, a nejsem // 43
5. Kořist bohatých mužů // 59
6. Milenka a zajatkyně // 72
7. Arthur Capel // 82
8. Paříž v novém hávu // 92
9. Svěcení jara // 102
10. Konec jedné epochy // 112
11. Mistryně svého řemesla // 120
12. Válka zakazuje bizarnosti // 129
13. Nezapomínej, že jsi žena // 135
14. Sama // 145
15. Nový začátek // 157
16. Nejzvláštější a nejskvělejší roky // 168
17. Dmitrij Pavlovič // 176
18. Šťastné číslo pět // 188
19. Celá v bílém a pokrytá perlami // 200
20. Reverdy // 216
21. V centru // 226
22. Bend'Or // 240
23. Krach // 256

24. Shocking „Schiap“ // 271
25. Válka // 282
26. Přežit // 292
27. Von Dincklage // 308
28. Exil // 327
29. Návrat: 1954 // 340
30. Raději katastrofu než pouhé nic // 351
31. Jen na tom schodišti ještě slyším tepat svoje srdce // 367
Doslov. Lidé, na nichž jsou zbudovány legendy,
jsou svými legendami // 379

Poděkování // 387

Poznámky // 392

Literatura a prameny // 411

Práva k fotografiím // 417

Rejstřík // 419

Úvod

Gabrielle (Coco) Chanelová byla jedinečně osobitá a inteligentní žena s výjimečnou imaginací. Tyto její vlastnosti jí umožnily přežít zanedbané dětství plné bídy, najít novou identitu a prosadit se jako jedna z nevlivnějších žen 20. století. Odlišila se od veškerých předchozích módních návrhárek tím, že se její vlastní život záhy stal synonymem onoho revolučního stylu, kterým si získala proslulost. Byl to styl střídavý, svůdný a elegantní a jeho složky, jež se mnohdy staly nepostradatelnou součástí šatníku každé ženy, se podstatně vyhranily již kolem roku 1914.

Odivání však bylo jen navenek nejviditelnější stránkou hlubších změn, k nimž přispěla. Svou jedinečnou a nekonvenční cestou z nejubožejší bídy k modernímu lesku napomohla utvořit samotnou představu současné ženy.

Poté, co se s koncem dospívání vymanila zpoza zdí náboženských institucí, stala se prodavačkou ve městě, které kypělo bohatými důstojníky z pluků, jež tu ležely posádkou. Následně odvrhla veškerou svoji slušnou pověst, když se stala milenkou jednoho důstojníka, a řada jejich následných vztahů byla předmětem velkého společenského zájmu. V milostném svazku s velkoknížetem Dmitrijem Pavlovičem se pozoruhodně odrážely proměny doby, o soužití s pohádkově bohatým vévodou z Westminsteru se vyprávěly legendy. Vztah s tajemným playboyem Arthurem Capellem, který ve své době patřil mezi nejžádanější svobodné mladíky v Evropě, jí umožnil rozkvést, ale skončil tragicky.

Temná kráska Gabrielle byla též označována za „vtipnou, podivnou a uhrančivou“. Stala se múzou, patronkou, spolupracovnicí či milenkou mnoha pozoruhodných mužů včetně nejoslavovanějších umělců moderní doby: Picassa, Cocteaua, Stravinského, Viscontiho, Dalího, Ďagileva. Navíc se povznesla do nejvyšších společenských vrstev, vybudovala podnikatelské impérium, dospěla k přesvědčení, že „peníze přispívají ke zdobným životním požitkům, ale samy životem nejsou“,

stala se ukázkovou celebritou 20. století a ještě za života se proměnila v mýtus.

Zájemci o její příběh již dráhu jejího života dobře znají a já váhala, zda dodávat k početným publikacím, které již jsou k dispozici, další. Avšak Gabriellin příběh je dramatický a plný patosu, a nakonec mne zlákal. Měla jsem však pochybnosti, kolik se toho ještě dá odhalit.

Její první životopiskyně Edmonde Charles-Rouxová našla – jak se alespoň zdálo – vše, co bylo možno vzhledem k plynutí času a ke Gabriellinu tajnůstkářství ohledně vlastní minulosti odhalit. Následní životopisci tuto domněnku přijímali jako danou, a různá období Gabriellina života tak zůstala víceméně nepoznána. Můj zájem ale mimo jiné upoutala rozmanitost a význam umělců, se kterými se znala a kteří sehráli klíčovou roli ve zrodu modernismu v bohémské Paříži na počátku 20. století. Mým cílem bylo využít Gabriellina dobře známého životního příběhu ke zvýraznění pozoruhodných svazků mezi ní a těmito umělci a k poskytnutí širší interpretace Gabrielle jakožto ženy a jejího odkazu. Pouhé variace na vyprávění o tom, jak se chudinka stala královnou, a výčty změn, jejichž autorství se jí přičítá na poli módy, nestačí na náležitý portrét ženy, která při zrodu moderního světa sehrála podstatnou roli nejen v jeho odívání, ale i v kultuře.

Jak jsem se ale s jejím životem seznamovala blíže, začaly mě mezery v jeho popisu stále více fascinovat. Navíc mi intuice říkala, že se nejspíš vše odehrálo trochu jinak, než děj líčí ona první biografická interpretace, která zformovala obecnou představu o Gabrielle. Gabrielle po sobě zanechala jen několik málo dopisů a žádné deníky. Přesto jsem uvěřila, že se mi třeba podaří odhalit nové detaily. Netušila jsem, po jakých cestách mne mé úsilí povede a jak úžasné objevy se mi přičiněním šťastné náhody během následujících tří let podaří. Nové dílky příběhu postupně zapadaly do skládačky a i Gabriellin charakter se ukazoval v novém světle.

Zásadní význam tu samozřejmě měly její hrozná zážitky z dětství. Její vzpomínky na první léta se posouvaly a měnily, já se však dostala k cenným dokumentům, které mi poradily, jakým způsobem její vzpomínání filtrovat. Gabrielle o sobě mnohdy vypovídá více tím, co vynechala nebo „upravila“, než tím, co přímo řekla. A přínosné také bylo přistupovat k ní zvenčí, oklikou. Znal ji ten a ten? Pokud ano, co si o ní dotyčný zapsal do deníku nebo co uvedl v dopisech? Řádka tu

z tohoto a tu z onoho dopisu nebo rozhovoru se mnohdy stala klíčovou pro rozvinutí příběhu.

Podnikla jsem cestu do Irska za Michelem Déonem, který s Gabrielle před šedesáti lety strávil hodně času, když byl jakožto úspěšný mladý spisovatel pověřen prací na jejím životopise. Nedožvěděla jsem se od něj žádná nová „fakta“, ale přivezla jsem si cosi podstatnějišího: Michel Déon mne zahrnul historkami a množstvím nesmírně přesných pozorování. Zároveň ke Gabrielle cítil náklonnost, jež byla důležitá pro to, abych s ní začala sympatizovat sama, nenechala se omezovat jejími fantaziemi a snažila se pochopit její celoživotní emocionální útrapy. Její zranitelnost sice z velké části zůstávala skrytá, ale přispívala k jejímu osamění.

Nesmírně cenné byly vzpomínky všech, kdo se s Gabrielle osobně znali, ale důležité byly i jiné prameny. Díky seznámení s americkým rusistou Williamem Lee jsem například získala překlady mnoha deníkových zápisů velkoknížete Dmitrije Pavloviče; William mi je několik týdnů posílal po částech e-mailem a díky nim se proměnilo naše chápání Gabriellina poměru s Dmitrijem. Odhaluje se v nich podstatně odlišný vztah od toho, jaký nám byl líčen tradičně a v němž si mladý šlechtic nechal poplést hlavu krvelačnou Gabrielle.

Podářilo se mi potvrdit zvěsti o Gabriellině bisexualitě a narkomanii. Je to důležité, ale především proto, že jejich popírání mělo souvislost s Gabrielliným odmítáním vyrovnat se veřejně s určitými skutečnostmi. A jiné objevy byly ještě významnější. Vyvolaly totiž hluboké a někdy velmi zneklidňující otázky.

Po měsících pátrání jsem jednoho dne konečně usedla se zetěm a vnukem Arthura Capela, nepochybně největší lásky Gabriellina života. O svém nezachytitelném předkovi měla rodina pouhé útržky informací a to se týkalo i složitého milostného trojúhelníku mezi ním, Gabrielle a Dianou Wyndhamovou, kterou si nakonec vzal. Avšak dozvěděla jsem se onoho dne dost na to, abych se vydala po stopách tohoto výjimečného muže – o němž Gabrielle prohlásila, že mu vděčí za vše – a odhalila bolestné podrobnosti jejich svazku.

Po část druhé světové války Gabrielle bydlela v okupované Paříži v hotelu Ritz s Němcem jménem Hans von Dincklage. Všichni ostatní hoteloví „hosté“ byli němečtí důstojníci. Dnes již je prokázáno, že von Dincklage plnil před válkou pro německou vládu špionážní mise. Po

seznámení s Gabrielle v tom naoko ustal a byl „proti válce“. O Gabriellině vztahu s von Dincklagem a o skutečném obsahu jeho aktivit se vědělo jen zčásti. Díky dokumentaci k von Dincklagovi v archívech Švýcarské konfederace, u francouzského Deuxième Bureau a na dalších, dosti nepravděpodobných, místech se ale podařilo sestavit úplnější portrét tohoto odsouzeníhodného muže než kdy dřív. Byl to mistr svádění a klamu a zcela nepochybně špion. Myslím si ale, že to Gabrielle – ač nepochybně vedená především vlastním smyslem sebezáchovy – nevěděla. Po válce ale považovala za vhodnější přesunout se do neutrálního Švýcarska, aby se vyhnula možné obžalobě.

V roce 1954 se vrátila do salonu, který před válkou uzavřela. První přehlídka skončila debaklem, ale nakonec si Gabrielle znovu dobyla postavení světové módní špičky. Její mýtus, který pilně živila, narůstal tak, až jej bylo chvílemi nemožné odlišit od skutečné osoby. Jakožto průkopnice moderního pojetí ženy byla Gabrielle ztělesněním vrcholného dilematu, před něž doba ženy stavěla: zda volit slávu a bohatství – nebo citové naplnění. Její mýtus pro ni někdy byl pouhou náhražkou a v dané době už víceméně neměla nic jiného. Neproniknutelný kruh a ochranná hradba, které kolem sebe v průběhu let vztyčila, navíc znamenaly, že k ní byl málokdo schopný „proniknout“. Na sklonku života se stále víc projevovala autokraticky, ale dál byla ohromnou osobností. Její samota byla někdy tragická.

Značka Chanel s rostoucím úspěchem pokračovala i po Gabriellině smrti a neustále inovovala Gabrielliny osobní motivy. Mýtus jménem „Coco Chanel“ dnes proto představuje globální ikonu, mnohem větší než prestiž, které se těšila za života. Netvrdím, že jsem vypátrala vše a vyluštila všechna tajemství, jež nám Gabrielle zanechala. Některá jsem však pomohla blíž osvětlit, a i když ji tu prezentuji bez sentimentu, doufám, že čtenář vůči této jedinečně spleťtité ženě – jedné z nejpozoruhodnějších osobností uplynulého století – pocítí sympatie.

Gabrielle Chanelová se po druhé světové válce přestěhovala do Švýcarska a zde požádala svého přítele, spisovatele a diplomata Paula Moranda, aby zapisoval vzpomínky, s nimiž se mu svěřovala. Nepisala si deník a z korespondence máme k dispozici jen hrstku dopisů, nicméně Morand se po její smrti nechal přesvědčit, aby tyto zápisy z večerů ve Švýcarsku zveřejnil. Jeho kniha L'allure de Chanel (Působení Chanel) nám dává nahlédnout do výjimečného života Gabrielle Chanelové lépe než jakýkoliv jiný zdroj. V následujícím popisu události, která změnila Gabriellin život, slyšíme její vlastní slova.

Prolog

Jsi hrdá, budeš trpět

Představte si večer před více než sto lety. Kolem Tuilerií, nejstarších zahrad v Paříži, se dvojice – muž a žena – ubírá na večeri do palácové čtvrti Saint-Germain, sídla těch nejbohatších a nejurozenějších.

Štíhlá dáma měla husté černé vlasy sčesané na zátylku dlouhé šíje a držela se zpříma. Z jejích tmavých očí se nedalo nic vyčíst, půvabnou, ale ostřeji řezanou siluetu korunoval nezvykle prostý klobouk. Bylo jí šestadvacet, ale každý by jí hádal méně. V pohledu jejího anglického milence se mísila skepse s pobaveným úsměškem. Vyzařovala z něj sebejistota muže, který si je dobře vědom svého privilegovaného postavení. Byl noblesní, ale záměrně méně uhlazený a dvorný než Francouzi z jeho společenské vrstvy.

Šli vedle sebe, mluvila Gabrielle (která později obecně vejde ve známost jako Coco). Jejím podnikání se začínalo dařit, měla radost, že dosáhla finanční nezávislosti. Připadalo jí, že vydělávat peníze je snadné. Když to ale vyslovila, zareagoval její partner zcela nečekaně.

Oznámil jí, že se plete: žádné peníze nevydělává, naopak je bance dlužna.

Odmítala tomu uvěřit. Kdyby neměla zisk, banka jí přece žádné peníze nedá!

Její milenec – jmenoval se Arthur Capel – se jí vysmál. Copak vážně netuší, že jí banka peníze dává jedině proto, že je tam sám složil jako jistinu? Znovu se ohradila.

„Chceš snad říct, že ty peníze, které utrácím, jsem nevydělala? Jsou to přece *moje* peníze!“

„To tedy nejsou. Patří bance.“

Šokovaná Gabrielle zmlkla a přidala do kroku, ale Arthur mluvil dál: včera mu z banky telefonicky oznámili, že Gabrielle příliš utrácí.

Kdyby o svém podnikání nezačala mluvit sama, nechal by si pravdu pro sebe. Vysvětloval jí, že na tom přece nesejde, vždyť jemu na

peněžích nezáleží. Pokud jí tím ale chtěl uklidnit, pokus nevyšel. Gabrielle se zlobila víc a víc.

„Z banky volali tobě? Proč ne *mně*? Takže já jsem na tobě závislá?“²

Sklesle prohlásila, že se chce vrátit. Ale ani doma se jí neulevilo. Ať se v jejich luxusně zařízeném apartmá podívala kamkoliv, všude viděla věci pořízené za peníze, o kterých si doposud myslela, že je vydělala sama. Teď chápala, že její pocit samostatnosti byl pouhou iluzí a všechno ve skutečnosti zaplatil Arthur. Její zoufalství se obrátilo ve vztek. Hodila po něm kabelku a seběhla po schodech na ulici do deště. Mířila ke svému útočišti, do butiku na rue Cambon, vzdálené jen několik bloků.

„Coco, ty ses zbláznila!“ volal za ní Arthur.

Než ji dostihl, byli oba promočení na kost. Nadarmo se jí snažil přivést k rozumu; plakala a nebyla k utišení.

Nakonec se v jeho náruči uklidnila. „Jeho jediného jsem milovala,“ vzpomínala po letech. „Byl moje velké životní štěstí... Byla to výrazná a neobvyklá osobnost... Byl mi otcem, bratrem, celou rodinou.“³ Ale toho večera stálo Arthura hodně přesvědčování, než se Coco znovu vrátila do společného bytu. Až pozdě v noci ukonejšil její zraněnou hrdost a oba usnuli.

Po této zkušenosti Gabrielle zcela přehodnotila své cíle. Hned brzy ráno se vydala do butiku na rue Cambon a pronesla ke své vrchní krejčové Angèle řeč: „Nejsem tu proto, abych se bavila a utrácela, ale abych vydělala jmění. Od nynějška bez mého svolení nikdo neutratí ani centim.“⁴

I když Arthur svou přítelkyni velmi dobře znal, ani v nejmenším nečekal, že vyvolá tak prudkou reakci, když ji šokem probere z fantazií a vysměje se jejímu sebeklamu. Když ji donutil nahlédnout skutečnou situaci, musela spolknout nečekaně hořkou pilulku. Prokázal jí tím ale velkou službu. Ta chvíle uvolnila její nejtvořivější síly.

A Coco Chanel nikdy nezapomněla na roli, kterou Arthur na počátku její proměny sehrál. Zprvu sice podcenil, do jaké míry všechny její skutky vede hrdost, ale byl to on, kdo jí řekl: „Jsi hrdá, budeš trpět.“⁵

Tím stručným výrokem vyjádřil její nejpodstatnější vlastnost a zároveň předpověděl, že pro ni v životě bude nejen hnací silou, ale i Achillovou patou. Gabrielle kvůli své hrdosti skutečně trpěla, ale věřila, že by bez tohoto povahového rysu nikdy neuspěla. „Hrdost

vyzařuje ze všeho mého počínání,“ řekla později. „Je v ní tajemství mé síly... Je to moje slabina i moje přednost.“⁶

Po vylíčeném rozhodnutí změnit své postupy a cíle ještě nějakou dobu trvalo, než butik začal opravdu přinášet zisk a ona se vymanila z pozice vydržované dámy, která si pro zábavu provozuje kloboučnictví. Rebelantský a progresivní styl, s nímž přišla, se postupně stal synonymem její kontroverzní životní dráhy. Coco Chanel byla ztělesněním významné a uhrančivé nové podoby ženské nezávislosti. „Já pracovala ráda,“ vzpomínala. „Obětovala jsem práci všechno, i lásku. Práce pozřela můj život.“⁷

Jakmile dosáhla výdělků, nad kterými už nebylo možné jen tak mávnout rukou, hrdě Arthurovi oznámila, že může jistinu z banky stáhnout – obejde se bez ručitele. Odpověděl jí posmutněle: „Myslel jsem si, že ti poskytnu hračku – a dal jsem ti svobodu.“⁸

Předkové

Současná Francie je protkána efektivní a stroze přímočarou sítí silnic, kvůli které si jen málo míst podrželo svou někdejší nedostupnost či tajemnost, ale pohoří Cévennes, odkud pocházeli Gabriellini předkové z otcovy strany, zůstává dodnes odlehlé. Toto bludiště hor, údolí a roklí v jihovýchodní části Francouzského středohoří patří mezi nejstarší obývané oblasti na francouzském území. Na východě sousedí s Alpami, od nichž je dělí údolí řeky Rhôny, na západě se rozkládají náhorní roviny Causses, pusté a rozlehlé vápencové plošiny, rozdělené hlubokými říčními roklinami, jež už odpradáвна skýtalý útočiště pastýřům a jejich ovčím stádům.

V 18. století se obyvatelé údolí v Cévennes živilí pěstováním moruší a výrobou hedvábí. Místní horská úbočí sloužila jen jako pastviny. Nejobvyklejším stromem tu byl kaštanovník, který je pro zdejší kraj typický dodnes a po několik staletí poskytoval obyvatelům zdejších výše položených oblastí vše potřebné k životu.

Nad zmoklými stromy se vznáší mlha. Za zákrutou silnice se objeví několik kamenných domů – vesnička Pontails. Tady se poprvé otevře výhled do dálky, spatříme hory a také nádherný oblouk duhy. Všude rostou kaštanovníky, jsou jich tisíce, možná miliony. Okem neproniknutelná zeleň se táhne až k obzoru a pokrývá horské svahy.

U nepřiměřeně velkého kostela se krčí shluk domů. Tady v horách se stavení přizpůsobují sklonu terénu a zpravidla mají několik pater. Silné zdi a střechy jsou z místního kamene, který se po dešti ve slunečním světle barevně blyští. V lepších časech bývalo zvykem domy omítat a pak natírat růžovým, žlutým či modrým vápnem. Stopy této barevné palety lze ještě občas nalézt ve staré stáji či nějakém jiném zapomenutém koutě. Pro vodu se dřív chodilo k prameni napájejícímu kamenný žlab, poblíž byla zeleninová zahrada a na kamenné terase opodál hřbitov.

V Cévennes se ani dnes nelze spoléhat na přísun základních potřeb po dálnici, a místní lidé se proto už dávno naučili plně využívat všechny lokální zdroje. Nejdůležitějším je jedlý kaštan, základní zdroj potravy: na sklizni kaštanů závisí vše a její kvalita je barometrem dobrých a zlých časů. U terasovitě uspořádaných sadů s kaštanovníky lze dodnes narazit na kamenné domky, v nichž se sklizené kaštany pečlivě sušily. Tyto stromy byly také hlavním zdrojem dřeva: poskytovaly tlustá prkna na stavbu podlah, dřevo na dveře a okenice, trámy pro kamenné střechy. K zajištění obživy chovali venkované v nehostinném prostředí včely, ovce, kozy a krávy.

Život v izolaci vede k nezávislosti a kraj kolem Cévennes patřil mezi místa, která dlouho a umíněně odolávala snaze o vnitřní sjednocení Francie. V první polovině 19. století stát vybudoval mnoho silnic, ale v odlehlých vesničkách, jako bylo Ponteils, museli dlouho čekat, než na ně přišla řada. Lidé tu byli po staletí zvyklí pohybovat se rodným krajem pěšky pomocí bezpočtu pěšin a cestiček, jež křížovaly celou Francii. Nejezdily po nich povozy a většinou je kromě místních znali jen obchodníci a pastýři, kteří je čas od času využívali.

V roce 1792, pouhé tři roky po Velké francouzské revoluci, se v Ponteils narodil Joseph Chanel, pradědeček Gabrielle. Nejprve se živil jako tesařský nádeník. Když se zasnoubil, skrovné snoubenčino věno mu umožnilo vymanit se z podřízeného pracovního postavení a postavit se alespoň zčásti na vlastní nohy. Na kopečku nad Ponteils se rozkládala velká usedlost, v jejíž jedné části si Joseph zřídil hospodu; časem se usedlosti začalo říkat „U Chanela“ a jméno jí zůstalo dodnes. Místní lidé jsou houževnatí a upřímní a jen díky tomu tu dokázali protestantští hugenoti snášet pronásledování. Tyto povahové rysy zřejmě přešly v rodu Chanelů i na Gabrielle: vždy jednala s nepřehlédnutelnou přímostí, a pokud protestanta definujeme zcela jednoduše jako „člověka, který protestuje“, je tím vystižen jeden charakteristický aspekt jejího života. S odstupem let k tomu její přítel Jean Cocteau podotkl: „Kdybych nevěděl, že měla katolickou výchovu, myslel bych si, že je protestantka: protestuje v jednom kuse a proti všemu.“⁹

Dnes už po rodu Chanelů zůstaly v Ponteils jen záznamy v matrice a hostinec „U Chanela“. Rodina nebyla ničím zvláštní, žili jako ostatní. V letech 1875–1900 však kraj zasáhlo několik přírodních katastrof:

nížiny s vinicemi postihla mšička révokaz, chovatelé bource morušového se třásli před infekcí napadající housenky a nedohledné kaštanovníkové sady likvidovala v horách obávaná „inkoustová choroba“ (*maladie de l'encre*). Všechna odvětví, na nichž stálo místní zemědělství, ležela v troskách a obyvatelé vesnice Pontails nemohli těmto ranám osudu dlouho vzdorovat. Tisíce obyvatel tehdy opustily domovy a vydaly se hledat obživu jinam. V letech 1850–1914 poklesla populace regionu o více než padesát procent.

Ze synů Josepha Chanela zůstal v rodné vsi jen nejstarší. Druho-rozeného Henriho-Adriena, Gabriellina dědečka, i s oběma mladšími bratry vyštvala z Pontails „inkoustová choroba“. Pocházeli z hor a dosavadní dovednosti jim v nížině k ničemu nebyly. Nakonec si ale Henri-Adrien našel práci na Fournierově statku v Saint-Jean-de-Vallérisle, kde probíhal chov bource morušového. Jako horal se o sebe Henri-Adrien vždy musel umět postarat a poradil si i nyní, v nových podmínkách. Byl mladý, nezkušený a nebojácný, možná až nerozvážený. Šestnáctiletá Virginie-Angéline, dcera jeho zaměstnavatele, zanedlouho přišla do jiného stavu.

Rodiče zuřili a trvali na tom, že si Henri-Adrien musí zneuctěnou dívku vzít. Ten se nijak nebránil, dost možná kvůli vyhlídce na věno. Krátce po svatbě opustili novomanželé rodinný statek a odstěhovali se do Nîmes.

Do Henri-Adrienovy rodné vesnice to sice z Nîmes bylo jen osmdesát kilometrů, ale v porovnání s horami to byl úplně jiný svět. Uprchlíků z Pontails tu ovšem bylo vícero: i když měli venkované z města strach, vábila je vyhlídka na vyšší výdělků a únik z tvrdého života na vesnici. Zprvu se sice cítili osamělí, ale práce tu byla snazší, pracovní doba kratší a zdravotní péče i dobročinné instituce podstatně dostupnější. Město nepřinášelo jen „sprosté a nevázané neřesti“.¹⁰ Bylo tu možné zažít i dosud nepoznaný pocit anonymity: „v davu vás nikdo nezná“.¹¹ Gabriellini předkové se začlenili do velkého stěhování lidu směrem do měst. Jak se venkov vyliďňoval, pomalu, ale nevyhnutelně se měnila i národní mentalita v důsledku přeměny Francie na průmyslovou zemi s převahou velkých měst.

Pokud nechtěl Henri-Adrien žebrot, měl tu jen málo možností. V podstatě mu nezbyvalo než stát se trhovcem. Trhy v té době ještě tvořily základní článek obchodu a poskytovaly většinu běžných potřeb.

Někdo tu nakupoval denně, někdo sem cestoval řadu kilometrů a pořizoval zásoby na delší období. Pro řadu lidí znamenala cesta na trh především kontakt se světem. Bylo tu k máni všechno možné, od oblečení a věcí potřebných k jeho užití až po hospodářská zvířata, potraviny a pracovní nářadí. Nabídku doplňovali potulní kejklíři, pestrá směsice šarlatánů, kouzelníků, muzikantů, zpěváků a karbaníků.¹² Někdy se na trzích dokonce dohadovaly sňatky – muž si tu v podstatě mohl koupit nevěstu.

Henri-Adrien a Angéline strávili v Nîmes skoro rok, ale jednoho dne sbalili skrovný majetek, vzali novorozeného syna jménem Henri-Albert (jemuž se ale vždycky říkalo jen Albert) a opustili město. Následující roky trávili jako kočovní trhovci po levných podnájmech v jižní Francii a postupně se jim narodilo devatenáct dětí.

Francie mezitím procházela převratnými změnami. Vznikaly nové silnice a šířila se železnice. Zatímco v předchozích staletích zůstával venkovský život v podstatě stále stejný, během padesáti let před rokem 1914 se změnil k nepoznání. Tradičně docházelo jen k postupným a ojedinělým přirozeným změnám, teď bylo všechno staré náhle smeteno lavinou novinek. Francie se téměř skokem octla ve věku strojů, zcela odlišném od všeho, co země doposud zažila.

Henri-Adrien a Angéline Chanelovi cestovali po místech, kterých se přeměna ještě nedotkla, a snažili se vydělat si na živobytí. Jejich způsob obživy však již náležel minulosti a v nových poměrech byli zbyteční. Stejně jako mnozí jiní zůstávali duchem v dřívějším prostředí, od kterého se nedokázali oprostit. Jejich děti vyrůstaly v období, kdy se stýkaly dva zcela odlišné světy: starý patřil venkovu a zemědělství, moderní městům a průmyslu. Kdo chtěl uspět, musel se pevně chytit nastupující epochy. V příští generaci měl jeden člen rodiny dokázat, že pokud člověk nemá živořit, ale žít naplno a úspěšně se uplatnit, je nutné nový svět bezvýhradně přijmout. Gabrielle, vnučka Henriho-Adriena a Angéliny, nový svět nejenom přijala, ale dokonce se probojovala do řad jeho tvůrců.

V povaze Henriho-Adriena Chanela se snoubila tradiční venkovská pracovitost s pohotovou městskou světáckostí. Měl také dobrou vyřídilku a nutnou dávku komediantství, potřebnou pro obchodnický úspěch. Sice teď často cestoval technickou novotou, vlakem, ale svůj život spojoval s tradičními trhy, a tedy se sezonním rytmem venkova.

Své adaptační schopnosti zřejmě vyčerpал poté, co opustil vesničku v horách a přidal se k exodu do měst. Roky nového století utíkaly, průmyslová centra vzkvétala a venkovský životní styl začali lidé postupně vnímat jako cosi podřadného. Na počátku 20. století doléhal na mnoho venkovanů pocit, že žijí způsobem neodpovídajícím době.

Děti manželů Chanelových vyrůstaly po zastrčených podnájmech a už v útlém věku musely začít pracovat. Nejstarší syn Albert a jeho mladší sestra Louise pomáhali rodičům odmalička. Život k nim byl tvrdý, nepoznaly pocit stálého domova a neměly se čeho trvale chytit. Potulné dětství dalo Albertovi do vínku nepokojnou a dobrodružnou duši. Stal se podobně jako jeho otec trhovcem, prodával galanterii a potřeby pro domácnost.

Opustil jižní Francii a vydal se vlakem po místech tradičních trhů. V listopadu 1879 se zastavil ve vesnici Courpière v oblasti Livradois. Zimu museli potulní trhovci a podomní obchodníci přečkat, jak se dalo. Albert si našel pokoj s mladíkem, který v sedmnácti letech osiřel. Jmenoval se Marin Devolle a bylo mu třiatdvacet. Tesařina ho sice jakžtakž užívala, ale byl rád, že společným pronájmem pokoje trochu ušetří. Albert byl dobrosrdečný a záhy se s Marinem spřátelil. Marinova mladší sestra Eugénie Jeanne, které se říkalo Jeanne, žila nedaleko od nich u strýce z matčiny strany, vinaře Augustina Chardona, a bratrovi vedla domácnost.

Šestadvacetiletý Albert byl podle rodinných vzpomínek zřetelně po otci a typický Chanel: v podstatě fanfarón, taškář, který to uměl se zákazníky i se ženskými. Na trhu i při svádění šlo Albertovi vždy a jediné o vlastní prospěch a odmítal přijmout sebemenší zodpovědnost. Nikde se nevázal, měl osobní kouzlo a ve svém histrionství se poddával fantaziím o tom, čím by chtěl jednou být. Kdykoli vyčerpал okruh zákazníků a obdivovatelek, sebral si svých pět švestek a vyrazil jinam. V lednu 1880 tak opustil zamilovanou dívku a nebylo to poprvé ani naposled. Návrhům mladého svůdníka tentokrát podlehl Marina šestnáctiletá sestra Jeanne.

Dny utíkaly a koncem jara už dívka nemohla své těhotenství tajit. Příbuzní zuřili a strýc Augustin ji vyhnal. Odešla k Marinovi. Lidé z nižších společenských vrstev často neměli potřebu své svazky formalizovat, obzvláště pokud nebyly ve hře nemovitosti ani jiné cennosti, nicméně rodina Devolleových byla řemeslnická, nějaký majetek

měli. Oproti venkovanovi Albertu Chanelovi se považovali za lepší lidi a v nových poměrech shlíželi na jeho vrstvu svrchu. Nežili sice v nejchudší čtvrti Courpière, ale ke spodnímu konci společenského žebříčku neměli daleko a cokoliv, co by je srazilo níže, vnímali jako hrozbu.

Obrátili se na starostu, aby jim pomohl nalézt otce Jeannina dítěte. Starosta zjistil, že Albertovi rodiče Henri-Adrien a Angéline se nacházejí jen pětadvacet kilometrů daleko, v Clermont-Ferrand. Když neodpověděli na dopis, Marin se za nimi spolu se dvěma dalšími členy rodiny vydal a oznámil jim, že si Albert musí Jeanne vzít, nebo přinejmenším uznat otcovství dítěte; jestli odmítne, podají na něj žalobu. Vystrašení těmito hrozbami Albertovi rodiče prozradili, kde se skrývá.

Jakmile se Marinova výprava vrátila do Courpière s aktuální adresou Alberta Chanela, Jeanne se za svým miláčkem okamžitě vydala do Aubenas, dvě stě kilometrů na jih. Byla v posledním měsíci těhotenství a věřila, že když přijede za Albertem sama bez příbuzných, spíše ji přijme za manželku. Neohrožená dívka, která předtím nikdy neopustila Courpière, úspěšně dorazila do Aubenas a našla Alberta v hospodě. Zakrátko tu – v sedmnácti letech – porodila holčičku, které dala jméno Julia-Berthe.

Albert neměl ze shledání s dívkou, kterou přivedl do jiného stavu, žádnou radost. Chtěl dobývat, ne se vázat, a rozhodně se odmítal oženit. Své otcovství ale nepopíral a dovolil Jeanne, aby zůstala u něj. Byla mladá a její pomoc se mu mohla hodit. Většina manželství se tenkrát uzavírala z čistě praktických pohnutek. Jeannina láska k Albertovi představovala v očích okolí slabost. I kdyby ho ale neměla ráda, těžko by se mohla vrátit domů s nemanželským dítětem. I když si ji Albert nehodlal vzít, Jeanne se s tím smířila a zůstala s ním. Rámec jejich vztahu tím byl jasně vymezen a dívku, která se do té doby nehнула z Courpière, teď čekalo cestování z místa na místo.

V srpnu 1883 znovu čekala dítě. Pobývali zrovna v Saumuru, městečku na západě Francie. Sídlil tu elitní jezdecký pluk a slavná jezdecká škola Cadre Noir. Saumur byl kavaleristům plně k službám. Nejen krejčí, kováři a veterináři, ale také čilé kavárny, elegantní restaurace a pohledné „pracující dívky“, vše se volně nabízelo pánům oficírům. Jeanne a Albert bydleli v podkroví poblíž tržiště a kontrast mezi jejich životem a životem privilegovaných důstojníků bil do očí.

Osmnáctého srpna za největšího poledního vedra začala Jeanne pociťovat porodní bolesti. Albert zrovna nebyl doma. Musela se tedy sama dostat na jediné místo, kde mohl chudý člověk očekávat pomoc – do dobročinného špitálu provozovaného řádem sester Boží prozřetelnosti. Představme si, jak tam přichází – skoro jistě bez doprovodu, jen s malou Julií-Berthou, již vedla za ruku. Následujícího dne bylo do matriky na radnici zapsáno narození holčičky. Jeanne ještě neměla dost sil, aby se zápisu zúčastnila, jenže v matrice i v rodném listu chybí i podpis otce a v poznámce se udává, že Albert je „na cestách“. V nepřítomnosti obou rodičů došlo ke zkomolení příjmení na „Chasnelová“. Den nato dítě pokřtil nemocniční kaplan. Měl za to, že rodiče jsou sezdáni, a tak holčičku pojmenoval Gabrielle Jeanne Chasnelová. Takto neslavně začal život ženy, která se měla stát jednou z nejproslulejších postav 20. století.

Zlobivá

První rok Gabriellina života zůstala rodina v Saumuru. Nedá se říct, že tu byli doma: domov nikdy neměli. Jeanne s kojencem u prsu a batoletem u nohou pomáhala Albertovi s obchodem. Manžel ji a děti často opouštěl a odjížděl za výdělkem do jiných měst. Jeanne dobře věděla, že není jedinou ženou v jeho životě. Toužila si ho přivlastnit víc, než byl ochoten připustit. Snažila se mu domlouvat, ale nedokázala ho změnit a trápení jí podrývalo zdraví.

I při starosti o holčičky musela chatrný rodinný rozpočet často vylepšovat prací služky. Pokud pracovala na trhu, většinou to samozřejmě bylo pod širým nebem a trhovci se před nepřízní počasí mohli skrýt nanejvýš pod kusem plátna. Byla s dětmi zvyklá na sluneční žár i na déšť. Práce byla tvrdá, ale prozatím ji Jeanne díky svému mládí a odhodlání zvládala.

Strýc se po čase uvolil ubytovat ji u sebe i s manželem a dětmi, ale pod jednou podmínkou: že si Albert jeho neteř vezme. Proběhlo mnoho nepřijemných diskusí, během nichž Albert nijak neskrýval, že se mu do ženění nechce. Nakonec se ale podvolil a proběhly ohlášky.

Jenže určeného dne čekala Jeanne s příbuznými na radnici v Courpière marně: bez ohledu na utrženou ostudu i lidské řeči ženich prostě nepřišel. Nesmířil se s představou, že by se měl nechat spoutat. Něco takového Courpière nepamatovalo. Rodina zuřila a Albert Chanel musel utéct. Byl to nezodpovědný snílek a sukničkář, ve všem nestálý – jen manželství se vyhýbal s obdivuhodnou a sveřepou tvrdošíjností.

Než konečně došlo k dohodě, museli se Jeannini příbuzní snížit k mrzkému vyjednávání. Nakonec se v podstatě uvolili Albertovi za ženitbu zaplatit. Na určenou částku se skládala celá rodina, ale byli obezřetní: Albert měl dostat nezasloužených pět tisíc franků, výbavu a nábytek teprve poté, co podepíše svatební smlouvu. Jeanne musela pod tlakem okolností dlouho snášet postavení neprovdané ženy, ale

o manželství a s ním spjatou úctou okolí hodně stála. Svého cíle dosáhla v listopadu 1884.

Její muž nedokázal s nabytým jměním hospodařit. Pět tisíc franků rychle rozházel a propil. Předtím sice často snil o tom, že jednou vymění krámk na tržišti za obchod s galanterií, ale teď se o tu možnost sám připravil.¹³ V nastalé situaci mu bylo krajně nepříjemné zdržovat se v blízkosti manželčiných příbuzných, a tak se s Jeanne a dcerkami vydal na jihozápad, do města Issoire na soutoku řek Couze Pavin a Allier. Zde se manželům Chanelovým v roce 1885 narodil syn Alphonse. Tohoto svého bratra měla Gabrielle nejraději.

Chanelovi obvykle hledali střechu nad hlavou v řemeslnických čtvrtích, pozůstatecích předindustriální Francie. Jejich děti tak vyrůstaly uprostřed hluku a pachů z dílen a byly zvyklé na koželuhy, svíčkáře, truhláře, ševce, krejčí i švadleny, jejichž zručnost – stejně jako umění tkalců, knoflíkářů a nožířů, od kterých nakupoval zboží Albert – začala být k ničemu poté, co je připravila o práci strojová tovární produkce.

V roce 1887 se Jeanne a Albertovi narodila v Issoire třetí dcera. Dali jí jméno Antoinette. Neustálá péče o děti, práce venku za každého počasí a živoření v nuzných podmínkách podlomily Jeannino zdraví a zhoršilo se jí astma, kterým dlouhodobě trpěla. Přesvědčila Alberta k návratu do Courpière, kde je znovu přijal pod svou střechu strýc Augustin. (Gabrielle si z této doby pamatovala nutnost zachovávat kvůli matčině nemoci nepřírozené ticho.)

Albert z Courpière zanedlouho odjel. Práce od něj přitom nevyžadovala neustálé cestování a příčinou nebyly ani neshody s Jeanninými příbuznými; neuměl zkrátka zůstat na místě, neměl na to povahu. Kdyby žil v klidu a usedle, musel by se srovnat sám se sebou, a tomu se vyhýbal, jak mohl. Tento povahový rys se měl odrazit v životě jeho dcery Gabrielle. Jeanne byla na svého muže vázána natolik, že nedbala ani o vlastní zdraví. Jakmile se dala trochu dohromady, nechala děti u příbuzných a vydala se mizeru hledat. Pravidelně se sice do Courpière vracela, ale tři nejstarší sourozenci – Julia-Berthe, Gabrielle a Alphonse – vyrůstali načas u příbuzných. Neustálé starosti o toulavého manžela musely Jeanne ničit a nejspíš ji trápily deprese.

Kromě období stráveného v Courpière nepoznaly její děti nic než dřinu, neustálé stěhování a rodičovské spory. Malá Gabrielle na situaci

reagovala zlobením. Naučila se také vypořádávat s nepřízní světa tím, k čemu mají sklon všechny děti: uchýlila se do světa představ. S odstupem let vyprávěla, jak si v Courpière chodila hrát a snít na zarostlý hřbitov. Byla tam královnou a mrtví byli její poddaní. Někdy si sem nosila hadrové panenky, aby jí při rozhovorech s mrtvými dělaly společnost. Panenky a nebožtíci na hřbitově pro ni vlastně byli jedinými pevnými body, jedinou jistotou ve světě, kde na živé nebylo sebemenší spolehnutí.

Gabrielle si navykla, že svět je nestálý a vrtkavý a nemůže ho ovlivnit. Trpěla proto pocitem bezmoci, k němuž její příbuzní – jak to později sama popsala – přispívali svou „lhostejností“. Když jednou zjistili, že sebrala v kuchyni nějaké věci a květiny, aby je použila jako „obětiny“ pro své osamělé hry, začali všechno zamykat ve snaze zničit její vymyšlený svět. Její reakcí byla neposlušnost a zanedlouho si vysloužila cejch „zlobivé“ holky. Její starší sestra Julia-Berthe nevyňikala inteligencí; Alphonse sice měla Gabrielle ráda, ale i tak je zřejmé, že v ní bezmoc podněcovala vztek a pocit ponížení. Trpěla osamělostí, byla opuštěná a zdálo se jí, že ji nikdo nemá rád.

32

V roce 1889 se Jeanne narodil druhý syn Lucien. Půldruhého roku nato se Jeanne vrátila do Courpière – s podlomeným zdravím a opět v jiném stavu. Porodila tu třetího chlapce a dala mu po strýci jméno Augustin. Dítě bylo slabé a brzy zemřelo. Příbuzní ji zrazovali od dalšího cestování za Albertem, a tak svého zavrženíhodného manžela v následujícím roce příliš nevidala. Dobře věděla, že je jí mezitím nevěrný, a trápila se žárlivostí. Nakonec to nevydržela, nedbala na dobré rady a v roce 1893 se znovu vydala muže hledat.

Měla od něj zprávy, že teď s bratrem vede hospodu v Brive-la-Gaillarde v kraji Limousin, daleko od Courpière. Vydala se na téměř dvousetkilometrovou cestu a navzdory všem zkušenostem doufala, že se jejich osud konečně změní k lepšímu. Nevíme, jestli se příbuzní v Courpière odmítli o Julii-Berthu a Gabrielle starat, nebo jestli je Jeanne chtěla mít u sebe, ale faktem je, že nejstarší dcery tentokrát jely s ní.

Znovu se ukázalo, že si Albert všechno vymyslel a nejsou žádné důvody k optimismu. Hospoda nebyla jejich, Albert tam jen pracoval jako číšník. Zklamaná Jeanne už neměla sílu ani vůli jet zpátky do Courpière – a stejně by na vlak ani neměla peníze. Vrátila se k navykému životu. Třináctiletá Julia a desetiletá Gabrielle jí pomáhaly s prací.

Jeannin život se ničím nelišil od osudu spousty jejích současnic: údělem jim byla jen věčná dřina, bída a hrubé mužské zacházení. To všechno vedlo k takřka nevyhnutelnému konci. V zimě roku 1894 Jeanne těžce onemocněla a astma jí často znemožňovalo opustit lůžko. Navíc dostala zánět průdušek, a jelikož se jí nedostalo žádné lékařské pomoci, trápily ji horečky. Nakonec nemoci v marném boji podlehla a její trápení skončilo v lednu 1895, kdy zemřela v podkrovním pokoji v Brive-la-Gaillarde. Albertova toulavá povaha a nutnost shánět výdělek ho znovu vyhnaly na cesty, takže u ní nebyl, když umírala. Tělesné i duševní útrapy ji dávno připravily o mládí. Dožila se pouhých jednatřiceti let.

Julia-Berthe a Gabrielle viděly, jak se matčin zdravotní stav nenávratně zhoršuje, ale nemohly jí pomoci. Pravděpodobně s ní sdílely pokoj a právě ony nejspíš zjistily, že jejich matka zemřela. Za Albertovy nepřítomnosti podepsal úmrtní list jeho bratr Hippolyte a zařídil i pohřeb.¹⁴ Pokud snad někdo z rodiny věděl víc, nevyzradil to.

Ztracená léta

Po smrti Jeanne Chanelové následovala v životě jejích dětí etapa, jež je pro nás velmi tajuplná. O Gabriellině dětství toho obecně víme jen málo, ale o období šesti let po matčině smrti nevíme takřka nic – a stojí to za pozornost, protože za uvedeným nedostatkem informací stojí sama Gabrielle. Její nízký původ jí po celý život nahlodával sebevědomí. Dokonce se říkalo, že některým příbuzným a známým zaplatila, aby o její minulosti nemluvili, a nechala zničit jisté dokumenty. Smažat fakta o svém dětství dokonale se jí sice nepodařilo, ale každopádně je dokázala zamlžit. A nechtěla přitom jen cenzurovat údaje o době, která ji ovlivnila nejpronikavěji. Vlastně se tak snažila zničit své vlastní původní já.

34

Ačkoliv se dobrovolně rozhodla mlčet, svěřila se spisovateli (a osobnímu příteli) Paulu Morandovi se vzpomínkami, které jsou pozoruhodnými „memoáry“ i přesto, že řadu událostí podstatně mění. Gabrielle v mnoha ohledech uvažovala zcela realisticky, ale po vzoru svého snílkovského otce se vždy snažila utíkat před vším, co jí v dětství ubližovalo, do světa fantazie. Proto řekla: „Realita mne nepodněcuje ke snění ... a já sním ráda.“¹⁵ Pocházela z nuzných poměrů a měla uměleckého ducha. Z obou důvodů se minulostí moc nezaobírala. Kdo chce tvořit, pro toho má smysl především přítomnost a budoucnost. Když Gabrielle vyprávěla příběhy z dětství po svém, nedělala to jen proto, aby utekla před prožitými hrůzami. Pomocí své inteligence a představitivosti si tak utvářela nové dětství. Povrchní životopisci dělají chybu, když její pozoruhodné vzpomínky, jak je zapsal Paul Morand, berou příliš doslovně. Když ale víme, jak k nim přistupovat, jsou nesmírně cenné.

Při snaze dopátrat se v jejích historkách pravdy opakovaně zjišťujeme, že pro Gabrielle nebyla z hlediska pravdy důležitá *fakta*, ale *pocit*. Držela se citové a psychologické *stopy* minulých událostí. V jádře

jejích vyprávění je tedy často možné vyhmátnout podstatu skutečných událostí. To, co se Gabrielle rozhodla říci, nám může prozradit mnohem víc, než se na první pohled zdá. Pokud její vzpomínky vnímáme naznačeným způsobem, zjistíme, že zachycují velmi smutné dětství: „Něžný čas dětství: z těch slov ... mi naskakuje husí kůže. Nikdo nezažil v dětství tak málo něhy. Velmi rychle jsem pochopila, že život je těžký.“¹⁶

Matce ve vzpomínkách věnovala jen několik historek. Můžeme si v nich všimnout destruktivních tendencí, které Gabrielle v dětství měla, a způsobu, jak na ně Jeanne reagovala. V době, kdy s matkou bydlely u strýce Augustina, jednou dospělí děti zavřeli, aby od nich měli pokoj. Ty se o samotě nudily, až si všimly, že se vlhká tapeta odchlupuje ode zdi. Napřed odtrhly jen kousíček, ale pak ke svému nadšení zjistily, že mohou strhnout celý pruh najednou a odhalit růžovou omítku. Postavily pyramidu ze židlí a trhaly pořád dál, až nakonec odkryly i strop. Přišla matka a odhalila tu „pohromu“ – ale ani dětem nevyhubovala, jen tam tiše stála a plakala. Malou Gabrielle reakce nebohé matky tak zaskočila, že z místnosti utekla a „bolestně lkala“. Velmi brzy pochopila, že život je „vážná věc, protože dohání maminky k pláči“.¹⁷

Jindy dali dospělí děti spát do dílny, kde byly na trámech na zimu rozvěšené hrozny v papírových sáčcích. Gabrielle mrštila ke stropu polštářem a jeden sáček srazila. Všechny děti jásalý. Trefila další a pak na hrozny zaútočila peřinou. Nakonec „poshazovala na podlahu celou úrodu, všechny hrozny se válely na podlaze... Tenkrát jsem poprvé dostala výprask. Na to ponížení do smrti nezapomenu.“¹⁸

Matčina rodina pohlížela na Jeannino manželství s Albertem s opovržením. Od tet Gabrielle slychala o otci pohrdavé poznámky typu: „Takovíhle lidé žijí jak potulní komedianti.“ Také věděla, že ji tety nemají rády: jedna jí prorokovala, že „špatně skončí“, jiná zas vyhrožovala, že ji „prodají cikánům“ nebo jí „našlehají kopřivami“. Gabrielle na takovéhle řeči reagovala „umíněností a vzdorem“, čímž si samozřejmě vysloužila jen další tresty, takže byla tím „nezkrotnější a zlobivější“.¹⁹ Nejsmutnějším následkem tohoto řetězce reakcí bylo to, že Gabrielle nakonec neměla ráda ani sebe. V dětství i později v dospívání věřila, že je ošklivá, takřka prokletá. Teprve ve vyšším věku začala být hrdá na to, čím se stala.²⁰

Po smrti Jeanne Chanelové se mezi tetami, strýci a prarodiči nenašel nikdo, kdo by byl ochoten postarat se o Albertovy potomky, o které sám otec také nestál. Matčini příbuzní si možná nemohli dovolit živit další hladové krky nebo si mysleli, že z dětí, které doposud vyrůstaly jako kočovníci a v bídě, stejně nic dobrého nevzejde. Ať tak či tak, očividně k dětem neměl v rodině nikdo žádný citový vztah, jinak by se jistě našel způsob, jak alespoň jedno či dvě přijmout. V Gabrielle to vyvolalo vůči rodině zášť, které se nikdy nezbavila. Nejvíc ji ale zasáhlo otcovo chování. To kvůli němu ji pronásledoval patologický strach, že zůstane opuštěná. Ze všech sil se snažila tuto svou slabinu skrývat, ale obavy se k ní neustále vracely a opakovaně ji trýznily.

Pokud šlo o její city vůči otci, většinou toužila být s ním. Nedokázala mu otevřeně přičítat vinu, a tak udělala to jediné, co bylo v jejích silách: převyprávěla ten příběh po svém. V jejím podání vlastně nebylo Albertovi co vyčítat; svůj vztek a zklamání přesměrovala na ostatní členy rodiny.

Další věcí, která Gabrielle v dětství trápila, bylo nízké společenské postavení. Později se z jejího pocitu nedostatečnosti, vyvolaného chybějícím otcem a nízkým původem, zrodily fantazie. Byly důležité pro její psychické zdraví, protože jí umožňovaly věřit, že jí někdo měl rád.

Vypravovala, jak po smrti matky, ještě ve smutku, údajně přijela s otcem do chudíckého domu nějakých nepřívětivých starých tet. Otec prý nedbal na prosby šestileté dcerky, nechal ji tam a rychle zase odejel. Odplul do Ameriky, kde hodlal zbohatnout. Když se mu to podařilo, vracel se ke své holčičce na návštěvy nebo jí alespoň posílal dopisy, aby se jí tolik nestýskalo, ale nikdy nesplnil slib, že ji vezme za oceán s sebou. Gabrielle žila u tet a vyrůstala vlastně jako sirotek.

Máme-li historku uvést na pravou míru, fakta znějí následovně: Albert nikdy neodplul do Ameriky a nikdy se mu ani náznakem nepodařilo zbohatnout. Byl to opilec a chvastoun, který si věčně vymýšlel a utíkal z místa na místo. V době matčiny smrti nebylo Gabrielle šest let, ale jedenáct, a otec ji nezanechal samotnou, ale ve společnosti sester Julie-Berthy a Antoinetty. A co to bylo za tety? Podle vzpomínek příbuzných šlo ve skutečnosti o jeptišky v klášterním sirotčinci ve vesničce Aubazine v departementu Corrèze, nedaleko od Brive-la-Gaillarde, kde zemřela Jeanne. Záznamy z daného období se sice

nezachovaly, nicméně následujících přibližně šest let strávila Gabrielle se svými sestrami a dalšími osiřelými dívkami v aubazinském klášteře.

Když ji otec opouštěl, byla zoufalá. Volala na něj: „Vezmi mne od-sud! Vezmi mne pryč!“ Otec opáčil, ať se nebojí, že všechno dobře dopadne: jakmile to půjde, vrátí se pro ni a odvede si ji. Ale ve skutečnosti se vrátit nechtěl. Gabrielle se později zpravidla držela historky o otcově cestě do Ameriky, což jí umožňovalo zachovat si hrdost, ale někdy dala průchod pocitu osamělosti a prozradila: „To byla jeho poslední slova. Už se nevrátil.“

Občas tvrdila, že jí psal, ubezpečoval ji, že se na něj může spolehnout, a líčil jí, jak mu jdou obchody. Jiná, vyrovnanější Gabrielle ale dokázala přiznat: „Pak už se nám neozval ani slůvkem.“ Můžeme téměř s jistotou říci, že Albert Chanel neposlal jediný dopis ani Gabrielle, ani jinému dítěti. Gabrielle na otce čekala marně, už jej nikdy nespátřila. To, že ji tehdy znovu a definitivně opustil, zpečetilo její osud. I když z ní vyrostla velmi statečná žena, nebyla nikdy citově odolná v situacích, kdy ji někdo „opustil“, zvláště pokud to byl muž. Souhrnně o svém dětství prohlásila, že nepoznala „ani domov, ani lásku, ani otce, ani matku. Bylo to příšerné.“²¹ Utíkala se tedy do snů a stejně tak si i v dospělosti vymýšlela příběhy, které jí pomáhaly přežít.

Když jedenáctiletá Gabrielle zůstala v sirotčinci, hledala útočiště v myšlenkách na smrt, na ničení, na potupení těch, kteří ji tak krutě zradili. Ve svém bezmocném vzteku snila o tom, že podpálí klášterní stodolu. Ale i při všem trápení a touze zničit to „hrozné místo“ se Gabrielle se sestrami měla v mnoha ohledech lépe než bratři Alphonse a Lucien.²²

Do kláštera nemohli, a ve věku pouhých deseti a šesti let se tak octli u sedláků. V podstatě upadli do otroctví. V dané době ale společnost stále ještě trpěla, že se v těchto podmínkách každoročně nedobrovolně ocitají tisíce sirotků a zanedbaných dětí. Úřady často podporovaly umístění osiřelých či opuštěných chlapců v pěstounských rodinách. Skromný příspěvek na stravu a ubytování posloužil pěstounům k vylepšení rodinného rozpočtu a chlapec musel v hospodářství tvrdě pracovat. Nikomu rozhodně nešlo o to, aby kluky nějak vychovával: byli to vyvrženci a často spali v chlévě. V zimě se hřáli se zvířaty. Farář sice mohl zkoušet mluvit pěstounům do duše, ale bez užitku. Odstrkovaní, týraní a přehlížení chlapci často v pěstounské péči umírali.

Během ustavičných cest s rodiči sice pětice dětí nepochybně zakusila citové i tělesné strádání, ale matčina smrt a otcův odchod jim přinesly ještě krutější časy. Navíc byly sestry odtrženy od bratrů a následujících několik let měli chlapci a dívky strávit odloučeně, bez možnosti se vídat.

Dokud žila rodina Chanelových kočovným životem, mohlo být dětem jistou útěchou, že viděly kolem sebe spoustu podobných rodin. Život v klášteře však pro Gabrielle a její sestry znamenal naprostou změnu. Aubazine byl největší dívčí sirotčinec v kraji. Uvnitř jeho zdí se musely cítit jako ve vězení. Život zde podléhal přísnému řádu od ranního probuzení až po ulehnutí ke spánku. Začínal ranní bohoslužbou a končil večerními modlitbami.

Nemluvíme tu přitom o životě dívek, jejichž movití rodiče za klášterní výchovu platili. Tady šlo o výchovu nemajetných sirotek. Mnoho dívek z Aubazine navíc přišlo na svět mimo posvátný svazek manželský, což jim vypalovalo ještě horší cejch. Řádové sestry svým svěřenkám dávaly s oblibou najevo, v jak zavrženíhodné jsou situaci.

Než se sestry Chanelovy octly v klášteře v Aubazine, jejich školní docházka byla velmi nepravidelná, vždyť v Courpière většinou dlouho nepobyly. Ale hlavním důvodem častých absencí nebylo cestování rodičů. Chudí lidé neviděli ve vzdělání nic potřebného pro život. Když dítě nepracovalo, byl to jen zbytečný hladový krk. A k čemu se vlastně učit nějakou metrickou soustavu? Když byla Gabrielle malá, používali trhovci a prostí lidé pořád ještě couly, sáhy a libry a platili louisdory a dukáty. Nové franky, které se od časů Velké francouzské revoluce prosazovaly jako jednotné francouzské platidlo, nikdo nepoužíval.

Jedním z příznaků moderní doby byla ve Francii radikální snaha přivést více dětí do školních lavic. V době, již tu popisujeme, ale dorůstající děti většinou do školy nechodily, alespoň ne pravidelně. Chudí rodiče si zkrátka a dobře nemohli dovolit platit za učebnice, sešity, inkoust a pera. Škola nic z toho neposkytovala, takže posílat je tam znamenalo jen další nápor na omezený rodinný rozpočet, a rodiče neměli žádný zájem posílat děti do školy. V roce 1884, tedy rok po Gabriellině narození, se Georges Clemenceau, budoucí francouzský prezident, zeptal nějakého venkovana, proč neposílá svého syna do školy. Odpověď mu bylo nakvašené: „A budete mu to snad platit *vy*?“²³

Většinu venkovanů nebylo čtení a psaní k ničemu,²⁴ ale největší

překážku školní docházky představovala často samotná francouzština. Měla sloužit jako základní nástroj vzdělávání, ale přitom byla pro mnoho lidí nepřekonatelným problémem. Spisovná francouzština měla sjednotit všechny oblasti této rozlehlé a nesourodé země a s tímto cílem se používala v učebnicích a při výuce. Většina lidí na venkově tak ale nemluvila. I Chanelovi mluvili místním nářečím. V roce 1894, rok před Gabrielliným nástupem do Aubazine, prohlásil jeden učitel: „Do venkovských škol přicházejí většinou děti, které ... se s francouzštinou ještě nikdy nesetkaly a slyšely do té doby pouze nářečí, *patois*.“²⁵

Navíc se klášterní výuka zakládala na diktátu a mechanickém memorování, tedy na principech používaných už od středověku. Děti se bez znalosti spisovné francouzštiny učily nazpaměť odříkávat věci, o kterých často neměly tušení, co vlastně znamenají. Trefně se tomu říkalo „papouškování“. Časem se venkované francouzsky naučili, ale na konci 19. století si nad venkovskými nářečím nějaký učitel zoufal slovy: „Naše děti ... neznají dost francouzských slov na to, aby se dokázaly vyjadřovat.“²⁶ Nemůžeme se tedy divit, že v době Gabriellina dětství neuměl v odlehlých oblastech skoro nikdo dobře číst a psát spisovnou francouzštinou. Gabrielle byla jeptiškám z Aubazine celý život vděčná, že jí pomohly zbavit se nářečí a začít mluvit „řečí urozených“, ale zřejmě jí nikdy nebylo příjemné ani pohodlné tímto jazykem psát.

Mohli byste si myslet, že se snad jednoho dne někde objeví její dopisy či deníky. Malíř Salvador Dalí se jí v jednom dopise svěřil: „[Slyšel jsem, že] nikdy, nikdy, nikdy nikomu nepíšete, a už jsem si toho sám také všiml.“ Nebyla to nějaká výjimka. Dopisů, které Gabrielle vlastnoručně napsala, máme k dispozici jen hrstku a je z nich zcela jasné, že jí psaná francouzština byla cizí. Ve srovnání s tím, jak se uměla vybraně chovat, je její psaný projev špatný po gramatické i obsahové stránce. Jsem přesvědčená, že nás žádný nález obsáhlejší korespondence nečeká – jednoduše proto, že skoro žádné dopisy nepsala. Nechtěla se svěřovat papíru a zakrývala tím další zdroj svého pocitu méněcennosti.

Poustevník a světec Štěpán z Obazine založil ve 12. století klášter na odlehlém místě, aby – jak sám řekl – „byl vzdálen lidskému shonu“. Aubazine je „shonu“ vzdáleno dodnes. Klášter se brzo po svém založení stal oblíbeným místem odpočinku poutníků na dlouhé cestě do Santiaga de Compostela. Po období revoluční hrůzovlády vznikl nový

náboženský řád, takzvané Dcery svatého srdce Mariina, ustanovený s cílem pečovat o chudé a zavržené. Řád mimo jiné zřizoval dívčí sirotčince. V Aubazine proměnily sestry románské opatství s kaplí v tuto dobročinnou instituci. Místnosti a chodby kláštera byly nabílené vápnem, jeptišky i chovanky sirotčince chodily v černých šatech a stejnou barvu měly i dveře. Když se v Aubazine octla Gabrielle, měla za sebou budova sirotčince už sedm století a na sešlapaných stupních hlavního kamenného schodiště to bylo znát.

Život v těchto zdech probíhal v izolaci. Kromě občasného svátku, procházky s doprovodem či návštěvy příbuzných tu nebylo nic, co by dívky mohlo vytrhnout z pravidelného klášterního řádu. A ať už byla úroveň státního vzdělávání jakákoliv, výuka v náboženských institucích za ním silně pokulhávala. Hlavním cílem péče o děti v podobných sirotčincích bylo vychovat z nich zbožné křesťany a přimět je k pracovitosti. Velkou část času určeného pro výuku zabral katechismus a modlitební knížka. Většina dívek v odlehlém klášterním sirotčinci v Aubazine pocházela podobně jako Gabrielle z venkova. Klášterní společenská hierarchie se striktně řídila životem venku a jeptišky nečekaly, že by jejich svěřenky mohly vystoupat po společenském žebříčku výš. Bralo se jako dané, že z nich vyrostou služky a prodavačky – některé se možná poštěstí vdát se za rolníka. Patřily mezi spodinu a v této vrstvě měly i zůstat.

Výuka se v podstatě omezovala na základy čtení, počítání, dějepisu a zeměpisu. Velký význam ale řádové sestry přisuzovaly vedení domácnosti. Tyto dovednosti byly pro řádnou budoucnost dívek nepostradatelné. A k tomu bylo třeba dohlédnout, aby sirotky měly alespoň jakous takous výbavu nevěsty. K ní samozřejmě patřilo i prádlo, které si dívky po celé roky pod dohledem jeptišek šily.

Život v Aubazine znamenal spoustu práce, ale byl zcela jednotvárný. Tím se lišil od jedenácti předchozích let, které Gabrielle strávila v nekonečném ruchu, ať už na cestách, nebo v hlučném shonu tržišť. Byla zvyklá, že ji obklopují lidé vedoucí drsný a nejistý život před očima veřejnosti, jako herci na jevišti. Úspěch měl jen ten, kdo nešel pro vtip daleko a uměl posluchače teatrálně zaujmout vyprávěním. Trhovcům nechyběla fantazie a věděli, že prodá ten, kdo zákazníkům zahraje nejlepší divadlo. Ukázalo se, že tyto stránky Gabrielliny výchovy jí měly být v životě k užitku.

Gabrielle byla inteligentní a prahla po světě. Když ji otec krutě zanechal v klášterním sirotčinci, připadala si jako ve vězení. Našla si však jednu tajnou cestičku, která jí umožňovala únik alespoň v představách.

V poslední čtvrtině 19. století se venkovská populace velmi ztenčila a ve Francii převládla městská mentalita. V této době se velmi rozšířily noviny, moderní sdělovací prostředek vzdálený venkovskému životu a oslavující rychlost, živelnost a vše nepředvídatelné. Noviny patřily k městskému ruchu, k Paříži především. Byly dostupné každému, oslavovaly vše nové a umožňovaly lidem alespoň trochu se orientovat v náhle urbanizovaném světě. Také přinesly *feuilleton*, román na pokračování, jenž se rychle stal posedlostí celého národa. V řadě rodin lidé shromažďovali jednotlivé díly a trpělivě je sestavovali do knih, i když kritikové bědovali, že tyto příběhy ničí dobrý vkus.

I Gabriellina teta, Albertova mladší sestra Louise, se od každodenní dřiny utíkala do světa románů. Gabrielle vzpomínala: „U nás se knížky nekupovaly. Vystříhávali jsme romány na pokračování z novin a sesívali je dohromady.“²⁷ Tyhle ručně vytvořené romány pak pašovala do kláštera, kde jí umožňovaly únik z reality do neskutečně krásného a romantického světa. Vášnivé příběhy plné citu a lásky, jež vítězí nade všemi překážkami, podněcovaly dívčí fantazii. Když řádové sestry odhalily, jakým světským svodům Gabrielle podlehla, přísně ji potrestaly. S velkým časovým odstupem sice autory těchto spisků označila za „pitomce“, ale jedním dechem připustila, že se z jejich bulvárních výtvorů naučila víc, než co jí kdy dala škola. Významně dodala, že ji ty romány „poučily o životě; živily mou vnímavost a hrdost“.²⁸

Jinak v ní ale život v klášteře zanechal ránu, která se nikdy nezahojila. Být nemanželské dítě, vyrůstat v chudobě či opuštěný v sirotčinci znamenalo nést nesmazatelnou skvrnu. Gabrielle později zachovávala o pobytu v klášteře naprosté mlčení. Snad nastaly okamžiky, kdy pro ni tíha tohoto tajemství byla nesnesitelná a pocit osamění příliš tíživý – ale pokud se někdy ve slabé chvílce někomu s pravdou svěřila, dotyčný si tajemství nechal pro sebe.

O klíčových letech, které Gabrielle v dětství formovaly, víme pramálo. Časem si ale našla způsob, jak na tu dobu vzpomínat po svém. Opakovaně třeba líčila své pronikavé antipatie vůči ženám, jež nazývala „tetami“. Když se nám podaří proniknout spleť dezinformací, které

kolem svého života rozšířila, pochopíme, že domnělé „tety“ netvoří jedna skupina žen, ale dvě. Gabrielle propojila skutečné tety s jeptiškami z Aubazine. V dětství nenáviděla jedny i druhé a trápila se těmi vzpomínkami i po padesáti letech. Především si pamatovala, že pro její „tety“ – ty skutečné i ty z kláštera – „byla láska čímsi nadbytečným a dětství byl hřích“.²⁹ Obklopena bezcitnými dospělými zažívala malá Gabrielle jen neshody, útisk a přehlížení.

Čím vším bych mohla být, a nejsem

Když dívky dospěly do věku osmnácti let, pobyt v sirotčinci pro ně skončil. Řádové sestry za ně však nadále cítily zodpovědnost. Nejprve Julia-Berthe, pak Gabrielle a nakonec i Antoinette opustily nehostinné místo, kde byly tak dlouho drženy. Není jasné, proč se dívky nevydaly shánět nějakou práci, jako to na jejich místě učinily tisíce jiných. Místo toho jim jeptišky zařídily přesun do kláštera v městečku Moulins, sto šedesát kilometrů na sever od Aubazine.

Mariánský klášter v Moulins fungoval tak trochu jako soukromá dívčí škola. Část žaček zde studovala jen díky charitě a k těm se přidala v roce 1901 i Gabrielle. Chudým dívkám škola nikdy nedala zapomenout na jejich podřadné postavení: u stolu i v kostele sedaly na vyhrazených místech, nosily skrovný oděv, a ke všemu ponížení musely navíc v Moulins pracovat, aby uhradily náklady na výchovu a výuku.

V Aubazine se Gabrielle alespoň nacházela mezi sobě rovnými dívkami a také tu měla sestry (přestože při vzpomínkách na dětství a mládí vždy naznačovala, že zůstala bez sourozenců a bez přátel). Ale i tak si našla v Moulins kamarádku.

Adrienne Chanelová byla nejmladší z devatenácti dětí Henriho-Adriena a Angéliny Chanelových, manželů, jejichž nejstarší syn Albert byl Gabrielliným otcem. Adrienne byla o osmadvacet let mladší než on a jen o dva roky starší než Gabrielle. Vypadaly skoro jako sestry. Adrienne žila v klášteře v Moulins od deseti let a její společnost teď Gabrielle zpříjemňovala život. Měly protikladné povahy: Adrienne byla vyrovnaná a mírná, zatímco její neteř Gabrielle byla urputná a plná energie. Rozdíl mezi nimi jasně ukazuje stará fotografie z doby krátce po odchodu z kláštera v Moulins. Adrienne si vyzývavě dala ruku v bok a dlaň druhé ruky drží Gabrielle za hlavou, jako by ji natáčela do objektivu, a tváří se napůl vážně a napůl pobaveně. Usmívá se přívětivě na kamarádku, která schovává ruce za zády a divoce hledí do fotoaparátu.

Jsou si tak nepodobné, a přitom mají mnoho společného. Obě jsou dcery chudých rodičů, kteří cestují od trhu k trhu. Adrienne byla v klášteře od deseti let, Gabrielle od jedenácti. Rodiče Adrienne si nemohli dovolit platit jí školu, takže nesla cejch nemajetné žačky, Gabrielle zažila totéž v Aubazine i v Moulins. V jednom podstatném ohledu se ale lišily. Adrienne vždy věděla, že o ni rodiče stojí – pravidelně ji v Moulins navštěvovali – a také často jezdila ke své sestře Louise, která byla mezi sourozenci po Albertovi nejstarší a se svým mužem, přednostou stanice, žila v nedalekém Varennes. Pobyt v klášteře Adrienne nijak nevadil, užívala si jej a vyrůstala z ní okouzlující a šikovná dívka, kterou měly jeptišky rády.

Varennes sice byla díra s jedinou ulicí, kde se nacházela jen železniční stanice, hospoda, kostel a pár domků, ale sestře Louise to nevadilo. Byla ráda, že se nemusí harcovat a žít v bídě, jak jí jinak bylo předurčeno. Užívala si péči o děti, práci v domácnosti a všechno, co jí její postavení nabízelo. Její domov ve Varennes skýtal zázemí i ostatním členům rodiny. Dokonce se tu občas ukázal i Gabriellin vzdorovitý otec, byť tajně, aby se nemusel vidět s dětmi. Louise se jednou před Gabrielle neopatrně prorekla, čímž v ní jen prohloubila pocit zklamání.

Dokud Gabrielle pobývala v Aubazine, mohla se s Adrienne setkat nanejvýš při nepravděpodobné příležitosti současné návštěvy u Louise. Jakmile se ale společně ocitly v Moulins, staly se z nich nejlepší kamarádky. Henri-Adrien a Angéline, Gabriellini prarodiče a rodiče Adrienne, se konečně usadili a žili teď v Moulins, takže měli k dívkám blízko. V létě roku 1901 by se pro mladou dívku samozřejmě neslušelo pohybovat se na veřejnosti bez doprovodu, a tak s nimi Louise chodila, když u ní byly na návštěvě.

Louise uměla dobře šít a měla umělecké sklony. Její vášní byly klobouky. Čas od času se vypravila do nedalekých lázní Vichy okukovat výklady. Pak vždy navštívila obchod s galanterií a pořídila všechno potřebné ke zhotovení klobouku podle nejmódnějšího modelu. Adrienne i Gabrielle jí byly nadšenými žačkami a tyto výpravy za módou podněcovaly jejich fantazii. Naproti tomu na nucené šití s „tetami“ v jejich „ponurém domě“ – čímž zřejmě mínila klášter – Gabrielle vzpomínala s neskrývanou záští; tuhle práci nesnášela a ulevilo se jí, když dokončila práci na svatební výbavě a konečně už nemusela vyšívat „iniciály

na ručníky a křížky na noční košile pro svatební noc“. Vzpomínala, že se jí z toho „zvedal žaludek“.³⁰

I když prarodiče i domácí založená teta Louise teď žili nedaleko, Gabrielle měla upřímný a hluboký citový vztah jen ke kamarádké Adrienne. U ostatních příbuzných z otcovy strany byla po nepříjemných zkušenostech z dětství jednou provždy obrněna vůči všem pokusům o sblížení. Co se týče příbuzných její matky v Courpière, nevíme to jistě, ale zdá se, že po Jeannině smrti už s Gabrielle ani s jejími sourozenci nenavázali sebemenší kontakt. Možná je ale Gabrielle jednoduše vypustila ze vzpomínek, protože jim nemohla odpustit, že se o opuštěné děti nepostarali.

Moulins je staré katedrální město ve střední Francii, historické sídlo bourbonských vévodů. V roce 1901 to ale byla především vojenská posádka, jejíž prosperita závisela hlavně na ubytovaných oddílech. Gabrielle se tohle rušné městečko plné důstojníků jistě jevilo lákavě. Než si ale mohla začít užívat městského života, musela jej ještě jeden dlouhý rok sledovat jen zpoza zdí kláštera. Když konečně mohla sirotčinec opustit, na radu matky představené se přidala k Adrienne, která pracovala jako prodavačka ve zdejším krámku s konfekcí. Dívky bydlely u zaměstnavatelů, ctihodných manželů Desboutinových. Místní honorace při nákupech jednala svrchu s majiteli obchodu i s mladými prodavačkami.

Gabrielle, sledována ostřížím zrakem Desboutinových, tu strávila půldruhého roku, ale když jí bylo jednadvacet, už režim nedokázala snášet. Celý život ji někdo komandoval a chtěla už konečně žít podle svého. Našla si sice jen skromný pokojík v nejhudší čtvrti, ale opojná svoboda jí za to stála. Přemluvila Adrienne, aby opustila obchod Desboutinových a přidala se k ní. Začaly se živit jako švadleny. Dívky jako ony byl nespočet, a pokud nepracovaly jako služebné, nejčastěji šily. Mnohdy své řemeslo skvěle ovládaly, ale přesto si vydělaly jen málo. Také Gabrielle a Adrienne si musely ke svým skrovným příjmům o nedělích přivydělávat prací v jedné z mnoha krejčovských dílen.

V Moulins a blízkém okolí byly ubytovány stovky vojenských důstojníků, což znamenalo spoustu práce: šití na míru, přešívání uniform, šaty pro místní smetánku na každoroční dostihovou sezonu. Ze všech jezdeckých oddílů měl nejlepší pověst desátý pluk lehké jízdy,

u kterého sloužily nejlepší kádry z Paříže a venkovské panstvo. Pro moderně uvažující politiky už sice byla kavalerie jako bojový prostředek zastaralá, ale milovníci starých pořádků ji nadále považovali za výkvět Francie.

Jednou v neděli prý Gabrielle a Adrienne zrovna pracovaly v krejčovství ve chvíli, kdy se dostavila skupinka šesti mladých důstojníků s požadavkem na nějaké rychlé úpravy. Zatímco jen v košilích postávali, všimli si dvou pilných švadlenek v sousední místnosti a snažili se upoutat jejich pozornost, ale dívky byly zabrané do práce. Vojáci se nevzdali a vyzvěděli od krejčího, kde mají dívky svou dílnu. Pak je překvapili pozvánkou na parkur. Dívky sice souhlasily, ale tak povýšeně, že tím u elegantních mládenců vzbudily ještě větší zvědavost. Netrvalo dlouho a Gabrielle i Adrienne začaly v pánském doprovodu navštěvovat secesní kavárnu La Tentation, kde se občerstvovaly šerbetem a krátily si čas flirtováním se společníky.

Tyto schůzky měly pro obě dívky neskonalé kouzlo. Užívaly si dosud nepoznaný obdiv urozených kavalírů, patřících mezi nejžádanější mladíky Francie. Tihle pánové rozhodně netrpěli nedostatkem sebevědomí, byli mladí, bohatí a z dobrých rodin. Každému muselo být jasné, že ležérní důstojníci jsou zvyklí mít všechno, co se jim zamane. Uměli být šarmantní, ale při jednání s dívkami z nižších vrstev se za šarmem často skrývala povýšenost.

Navečer dívky zvali do kavárny La Rotonde, kde hrál kabaret. Podobné podniky (pod označením *caf'conc* neboli *café-concert*) sloužily v posádkových městech k zábavě vojáků. V Paříži byly oblíbené Alcazar či Eldorado, kde vystupovaly tak věhlasné umělkyně jako Yvette Guilbertová či slavná Mistinguett. V provinčních kavárnách, zvaných *beuglants*, byla zábava samozřejmě prostší, ale o to srdečnější.

Uvedené kabarety vznikly v polovině 19. století jako zdroj lidové zábavy v kavárnách na pařížských bulvárech. Lidé sem chodili pít a poslouchat nenáročné písničky a skeče, tematicky čerpající z nuzného městského života a příběhů lásky a založené na erotických narážkách a chytlavých nesmyslných refrénech. Než přišel do módy biograf, byly tyto kavárenské kabarety pro městské pracující středobodem společenského života. Z nich se vyvinuly literární kabarety a varieté jako Folies Bergère, Moulin Rouge a Mirliton, které si oblíbily vyšší společenské vrstvy. Nechodili sem přitom jen bohémští malíři, básníci

a spisovatelé: i bohatí hosté si mnohdy užívali zhýralou a anarchistickou atmosféru.

Gabrielle s Adrienne nebyly zvyklé navštěvovat nóbl opery a divadla, ale večery v kabaretech je bavily. Hlučné prostředí, spousta cizinců a košilaté řeči, to vše jim připomínalo trhy z dětství.

Zpěvačka doprovázená pianistou se snažila písní překřičet hlučné hosty. Za ní sedělo několik začínajících zpěvaček, takzvaných *poseuses*, které přicházely se svými populárními popěvkami na řadu tehdy, když si hlavní zpěvačka potřebovala oddechnout. *Poseuses* se jim říkalo proto, že se od nich očekávaly především pózy, čím svůdnější, tím lepší. Pokud nebyli diváci spokojeni, ohodnotili výkon bučením a třesňovými peckami, ale navzdory těmto ponižujícím momentům dávaly pokusy o dobytí pódiu dívkám vzácnou šanci na lepší život.

Všechny slavné zpěvačky ve velkých pařížských kabaretech pocházely z chudinského prostředí. Díky výjimečnému charakteru překonaly svůj původ, zahalily se do romantického lesku a zpívaly s černým humorem a patosem o těžkém životě chudáků. Když se Gabrielle obrátila na ředitele kabaretu v Moulins s prosbou, aby ji přijal jako *poseuse*, představovala si jistě, že i z ní bude slavná zpěvačka. Neměla sice postavu, která by odpovídala tradičním představám o ženské kráse, ani svůdný pohled, ale jistý osobitý půvab jí nikdo nemohl upřít. Totéž platilo o Adrienne, kterou Gabrielle přesvědčila, aby se k ní přidala.

Gabrielle určitě nebyla zvláště nadaná zpěvačka. Říká se ale, že právě v této době získala přezdívku, pod kterou ji později znal celý svět. Mezi její nejúspěšnější kusy prý patřil popěvek z populární varietní revue „*Ko Ko Ri Ko*“ a kromě toho zpívala šanson „*Qui qu'a vu Coco dans l'Trocadéro?*“ (Kdo viděl Coco v Trocadéru?). Gabrielle byla odhodlaná a cílevědomá, měla břitký smysl pro humor, a především to byla výrazná osobnost, na čemž v kabaretech záleželo ze všeho nejvíc. Publikum umělo její výstupy hlučně ocenit. Když si chtěli její obdivovatelé vynutit přidavek, křičeli slovo z jejích oblíbených písní: „Coco! Coco! Coco!“ – takže jí v La Rotonde brzo neřekli jinak než *La petite Coco*. Sama Gabrielle ale vždycky tvrdila, že jí takhle říkal otec. Možná tu je jen přání otcem myšlenky, nicméně malým dětem se v dané době skutečně říkalo Coco.

Rázná a zábavná Chanelovic děvčata měla zanedlouho řadu obdivovatelů mezi důstojníky i mužstvem; každý stál o to strávit s nimi večer.

Mezi jejich aristokratickými společníky v Moulins byl i mladý Étienne Balsan z velkoburžoazní rodiny, která zbohatla díky investicím do vlny. V Châteauroux v departementu Indre ve střední Francii se vyráběla kvalitní vlna po staletí. Textilka rodiny Balsanovy zde s velkým úspěchem vyráběla látky na vojenské uniformy a pro britskou policii. Balsanovým patřilo v podstatě celé město a vlastnili i řadu usedlostí v okolí. Od všech tří synů se samozřejmě předpokládalo, že převzou rodinný podnik, ale nikdo jim nebránil užívat si mládí. Étienne Balsan i jeho starší bratr Jacques si později vydobyli jméno nejen jako obchodníci s vlnou.

Po předčasné smrti otce rodiny poslal strýc Charles Étienne na soukromou školu do Anglie – v marné naději, že tam mladíkovi dokážou vštípit scházející disciplínu. Étienne poslal z Anglie telegram jménem svého psa Rexe. Stálo v něm: „Můj pán v pořádku dorazil, Rex.“ Pak si koupil dva koně, které s oblibou využíval při honech na lišku. Konec miloval, o školu se nestaral a kromě uvedeného psího telegramu už příbuzné nijak nekontaktoval. Strýc Charles se ho snažil povolát zpět, ale Étienne neměl zájem. Co se mohlo jevit jako nedostatek píle a zájmu, bylo ve skutečnosti zárodkem jeho budoucí seriózní a disciplinované profese: Étienne zkrátka nezajímaly stejné věci jako strýce a dal mu vědět, že o práci v rodinné firmě rozhodně nestojí. Po dlouhém přemlouvání se nakonec nechal přesvědčit pro službu v armádě.

K jeho zděšení ho ale namísto k jezdeckému zařadili k pěchotě. To bylo pro něj nesnesitelné a rychle se nechal přesunout na místo, kde mohl trávit čas u koní. Souhra událostí jej zavedla k africké lehké kavalerii v Alžírsku. Jednoho horkého dne se Étienne nudil a velitel pluku ho nachytil spícího na hlídce. Byl v civilu, takže ho Étienne nepoznal a na pokárání, že zanedbává své povinnosti, mu neuváženě odsekl. Skončil ve vězení a pak šel za trest čistit latríny. Tato epizoda nijak nepoznamenala ani sebevědomí, ani neoblomnou cílevědomost mladého kavalery.

Příčiněním náhody se tou dobou u plukovních koní rozšířila nepříjemná kožní choroba. Mazaný Étienne toho využil a uzavřel se svým nadřízeným sázkou: jestli se mu povede zvířata vyléčit, bude odvelen zpět do Francie. S pomocí předpisu, který znal z Anglie, se mu to k úžasu všech podařilo, a tak se ocitl v desátém pluku lehké kavalerie v Moulins. Pravděpodobně někdy kolem roku 1904 se tu seznámil

s pohlednou prodavačkou Gabrielle Chanelovou a přidal se ke skupině důstojníků kolem ní a Adrienne. O tomto období Gabrielle vždy tajuplně mlčela a nikdy se nesvěřila ani s tím, kdo byl vlastně její první milenec. Víme jen tolik, že se za nějaký čas dala dohromady s Étienmem Balsanem.

Početní ctitelé, kteří ji s Adrienne obklopovali, jistě utvrzovali Gabrielle v přesvědčení, že je předurčená pro pódium. Rozhodla se proto opustit relativní jistotu, kterou jí poskytovala práce švadleny, a pokusit se prorazit výš. I opatrná Adrienne se nakonec nechala umluvit a vydala se do Vichy s ní.

Lázeňské centrum Vichy patřilo mezi světová letoviska a od Moulins je vzdálené jen padesát kilometrů. Tamní léčivé prameny byly proslulé odedávna a už v osmdesátých letech 19. století se zde namísto močálů podél řeky rozkládaly akry anglických parků, široké bulváry a ulice, umné stavby ve švýcarském horském stylu a besídka. Železnice spojovala kvetoucí lázně s Paříží. Na konci 19. století bylo Vichy proslulé světáckostí, mondénností a exkluzivitou zdejší společnosti. Mezi lázeňské hosty patřili příslušníci nejvyšší smetánky i slavné osobnosti.

Pro zkrácení času mezi „léčebnými procedurami“ zde byla k dispozici spousta zábavy plně srovnatelné s nabídkou v Paříži. Nuda byla ve Vichy zakázána, přijížděli sem vystupovat věhlasní umělci. Nejslavnější kurtizány i jejich níže postavené kolegyně v místním okázalém kasinu přihlížely, jak klienti vyhrávají i prohrávají miliony. Divadla dokázala uspokojit každý vkus a nově otevřená budova opery hostila nejlepší pěvce. Zdejší dostihová dráha patřila mezi nejkrásnější v celé Francii. Do Vichy se sjížděla šlechta i novodobí zbohatlíci, aby se tu při popíjení léčivých vod bavili ve společnosti milenek, přítelkyň a někdy i manželek.

Stálí hosté vyžadovali přepychové rezidence a architekti ve Vichy čerpali inspiraci ze všech historických období. Pestrá atmosféra tohoto kouzelného a snového města byla tvořena anarchickou směsicí stylů od byzantského přes klasicistní až po grandiózní secesi. Lázně však nebyly jen pro bohaté: jezdili se sem bavit lidé ze všech společenských vrstev.

Gabrielle a Adrienne si myslely, že jsou na Vichy připravené. Kvůli své nevědomosti si neuvědomovaly vlastní meze. Gabrielle se lehkomyslně a „s nosem nahoru“ promenovala po bulvárech ve vlastnoručně

ušítych šatech. Ve srovnání se skromnými možnostmi zábavy v Moulins zažívaly dívky ve Vichy zcela jiný svět. Zdejší bezuzdné požitkářství učinilo na Gabrielle hluboký dojem. Mnohem později sice popsala Vichy jako „strašidelnou pohádkovou říši“, ale v danou chvíli je vnímala jako „báječné místo pro nepřipravené oči“. Při srovnání Moulins s touto „citadelou extravagance“ si s úžasem uvědomila, že „v kosmopolitní společnosti vlastně člověk cestuje, aniž by se hnul z místa; Vichy bylo mou první objevitelskou výpravou“.³¹

Adrienne na rozdíl od Gabrielle rychle pochopila, že pódium není nic pro ni, a vrátila se do Moulins. Gabrielle zůstala poprvé v životě dočista sama a nebyly to pro ni jednoduché časy: zde ve Vichy byly i pomocné zpěvačky lepší než řádné zpěvačky v Moulins. Gabrielle snila o tom, že si najde angažmá někde v podniku. Platila si hodiny zpěvu, na konkurzy chodila v draze pronajatých šatech a snažila se prorazit.

Není jasné, z čeho v té době vlastně žila. Pokud snad měla ze svého chatrného příjmu nějaké úspory, nemohly jí vydržet dlouho. Podle některých dohadů se diskrétní formou prostituovala, stejně jako nejedna její kolegyně bydlící v okolních uličkách.³² Pravděpodobnějším vysvětlením ale je, že její dobrodružství zčásti financoval Étienne Balsan. Je jisté, že ji ve Vichy navštěvoval a že v této době už byli milenci.

Gabrielle se sice nelíbilo, že po lázních chodí spousta starých lidí, ale jinak ji okouzlo všechno, s čím se tu setkala. Líbily se jí zdobené sklenice k popíjení nevábně páchnoucí vody tryskající z léčivých pramenů a žasla nad kosmopolitními zástupy a nad hlaholením nesrozumitelných cizích jazyků ze všech stran: „Znělo to jako zaklínadla, tajná hesla uvádějící do velké společnosti.“ Uprostřed této „velké společnosti“ si Gabrielle uvědomila něco, co zásadně zformovalo její osobnost. „Pozorovala jsem výstředníky na promenádě a řekla si: ‚Na světě jsou věci, jimiž bych měla být, a nejsem.‘“³³ Ale samotné poznání nic nezmění, pokud se člověk nepříčiní. A změna potřebuje čas.

Na konci lázeňské sezony si rozčarovaná Gabrielle musela přiznat, že ji očividně nikdo nezaměstná, a vrátit se za Adrienne do Moulins. Navzdory tomuto neslavnému ústupu ale vždy tvrdila, že se ve Vichy poučila, jak to v životě chodí, otevřely se jí tam oči a stanovila si nový cíl. Adrienne se mezitím dařilo.

S Maud Mazuelovou se s Gabrielle znaly ještě před odjezdem do Vichy. Ačkoli na jejím původu ani vzhledu nebylo nic zvláštního,

vybudovala si diskrétní pozici dohazovačky a gardedámy. Měla pěkné venkovské sídlo u Souvigny poblíž Moulins a dávala je k dispozici pro nenápadné schůzky žen s milenci, aby se párky vyhnuly podezření příbuzných. Místní urození pánové i důstojníci z posádky v Moulins dobře věděli, že na schůzkách, které Maud organizuje, najdou zábavnou směsici lidí odpovídajících jejich společenskému postavení. Potkávali tu ale také atraktivní mladé dámy, které se společenským původem rozhodně nemohly ostatním hostům rovnat. Adrienne sice chyběl urozený původ, ale byla krásná, uměla se oblékat a bavit společnost. Maud jí nabídla, že u ní může bydlet – což pro Adrienne znamenalo okamžitou prestiž.

Adrienne si rozhodností a osobitostí nijak nezdala s Gabrielle. V její povaze se pojila nenápadná tížadostivost s prostou ženskostí. Neměla ale ani původ, ani věno. Dobře věděla, že pokud jí Maud Mazuelová nepomůže najít nějakého bohatého ctitele, nemá žádné vyhlídky. Své příbuzné sice měla ráda, ale stejně jako Gabrielle se toužila vyšvihnout a proniknout do lepší společenské vrstvy, než jakou jí předurčilo narození. Už to samo byl těžko splnitelný cíl. Adrienne ale na rozdíl od mnoha ambiciózních žen toužila navíc i po lásce. Dívky jako Adrienne a Gabrielle v podstatě neměly nic než svůj vzhled a svou osobitost.

Zanedlouho měla Adrienne ne jednoho, ale hned tři aristokratické ctitele, kteří jí nabízeli zábavu a výlety. Zařadila se tak mezi kurážné a vyfintěné krásky, které člověk potkával v doprovodu nápadníků na dostizích ve Vichy. Tito tři nejzapálenější ctitelé pozvali Adrienne na cestu do Egypta, aby si tam – v ústraní před všetečnými zraky zvědavců – jednoho z nich zvolila. Gabrielle pozvali také, odmítla však s tím, že by jí podobný výlet k ničemu nebyl.³⁴ Když se skupinka z Egypta vrátila, měla už Adrienne skutečně vybráno. Stala se milenkou barona Maurice de Nexon a už jej nikdy neopustila.

Kurtizána sice mohla připravit mladíka z bohaté rodiny o celé jmění a zlomit mu srdce, ale bylo velmi neobvyklé, aby s ním žila. Naproti tomu trvalá milenká, takzvaná *irregulière*, ohrožovala rodinnou čest jiným způsobem: pokud svého milence dostatečně pobláznila, mohl ji požádat o ruku, což pak zanechalo skvrnu na rodinném jménu přinejmenším po jednu generaci. A právě to baron de Nexon učinil. Rodiče zuřili a Adrienne musela snést ponížení, když ji baronova rodina i společnost odmítly „přijmout“, ale mladý baron si trval na svém.

Chtěl Adrienne. Ale chtěl i dědictví, a kdyby se s ní oženil, ztratil by je. Žili spolu proto diskrétně v Paříži a ve Vichy, dokud jim po letech smrt baronových rodičů neumožnila sňatek.

Když se Gabrielle vrátila do Moulins, byla ve stejné situaci jako předtím Adrienne: sama a bez vyhlídek. Tolik se snažila vydobýt si kariéru zpěvačky. Úspěch by pro ni znamenal sebeurčení, po kterém toužila celým srdcem. Gabrielle, vždy energická a plná života, byla neúspěchem bolestně zasažena a nevěděla, co dál. Její nejistotu ještě zjitřil úspěch Adrienne, která zdárně proměnila sen ve skutečnost a netajila se tím, jak je šťastná. Je proto takřka jisté, že Adriennin úspěch popohnal Gabrielle k jejímu dalšímu kroku. Étienne Balsan, který po několik měsíců stál v pozadí, připravil mezitím dům a teď jí nabídl, aby s ním žila jako milénka. Nejspíš přijala skoro bez váhání, s úlevou a vděčně za možnost úniku před podřadnou prací, která by ji jinak čekala. (Étienne možná přišel se svou nabídkou ještě předtím, než Gabrielle odjela do Vichy, ale byl zprvu odmítnut.)

Étiennovi rodiče – nejprve otec a po něm matka – před časem zemřeli. Po obou dědil značný majetek, takže byl i přes nízký věk velmi zámožný. Jakmile absolvoval službu v armádě, pustil se do toho, čemu se pak věnoval celý život: šlechtění a chovu koní. Pro tento účel koupil a přestavěl sídlo Royallieu v departementu Oise a nyní tam s ním žila Gabrielle, aby začala nový život.

Adriennino soužití s milencem mimo manželský svazek muselo její sestru Louisu i ostatní příbuzné šokovat. Na druhou stranu ale Louise oceňovala naprostou diskrétnost své neteře a snad nebyla tak prudérní, aby neměla radost z Adriennina štěstí. Zato situace Gabrielle byla v mnohém odlišná. Nevíme, jestli svůj nový život před příbuznými tajila a ti to časem zjistili sami, nebo jim rovnou sama oznámila, že bude žít s milencem. (Jak to často bývá, podstatné tu nebylo, co člověk dělá, ale jak si počíná. Diskrétnost se cenila nade vše.) Když Gabrielle po letech vzpomínala na své začátky v Royallieu, snažila se sice překrucováním zamést stopy, ale i v její verzi si lze všimnout narážky, která jasně ukazuje, že jednala přes nesouhlas příbuzných.

Gabrielle události líčila následovně: Utekla z Moulins. Dědeček si myslel, že se vrátila do Courpière, tety předpokládaly, že je u dědečka. Nakonec někdo „zjistil, že není tam ani tam“.³⁵ Chanelovi sice vedli kočovný život a patřili do nejnižších vrstev, ale jasně chápali, že Gabrielle

(na rozdíl od Adrienne) definitivně ztratila dobrou pověst, když se nastěhovala do Royallieu.³⁶ Pokud příbuzní její jednání zavrhovali, nebyla v tom sama: i její milenec se pro své jednání stal černou ovčí rodiny.

Sympatický Étienne Balsan byl od mládí lehkomyšlný a často svým jednáním znepokojoval zámožné příbuzenstvo. Občas byl podrážděný, což kladli za vinu častým půstům ve snaze udržet si váhu žokeje. Étienne totiž pravidelně jezdil s profesionálními dostihovými jezdci, což bylo u muže jeho postavení výjimečné. Když nepracoval, věnoval se své druhé vášni: ženám. V jejich společnosti byl uvolněný a zábavný, sršel kousavým vtípem a svou veselou povahou ženy okouzloval. Nebyl žádný romantik, věřil ve své vítězství a ženy jeho schopnostem podléhaly. Jeden ze zaměstnanců jeho stáje o něm mluvil jako o mistrovském žokeji a kritizoval jedině jeho vztah k ženám. „Zajímal se o ně přespříliš a někdy ho to vyčerpávalo.“ Když se jednou Étiennovi se svým názorem svěřil, ten mu vynadal do idiotů a vysvětlil mu: „Není to o nic větší námaha než jezdit na koni!“

Při svém velmi urozeném původu a majetku si Étienne mohl dovolit nestarat se, co si kdo řekne. Jeho postavení mu poskytovalo svobodu dělat, co chce. Něco takového si tehdy byt jen v omezené míře mohla dovolit jen málokterá žena, tím méně žena s původem jako Gabrielle. Na rozdíl od Adrienne, která si pečlivě udržovala dobrou pověst, se Gabrielle pro společnost stala ve chvíli, kdy se přistěhovala k Étiennovi Balsanovi do Royallieu, nepočestnou ženou.

Za druhého francouzského císařství ve druhé polovině 19. století, kdy ve Francii vládl Napoleon III. Bonaparte, se Paříž stala symbolem honosné teatrálnosti a luxusu. Ludvík chtěl pozvednout Francii tak, aby svou velkolepostí ukázala nadřazenost celému světu. Využil proto schopností městského architekta, barona Georgese-Eugèna Haussmanna. Nová pompéznost vedla k samoúčelnému luxusu. Všem šlo jen o požitky a bujely zábavy všeho druhu. V této době vznikla řada dodnes slavných restaurací a kaváren, ale i luxusní divadla a koncertní sítě, kde se každodenně hrálo před vyprodanými sály.

Významně se rozšířila i další forma zábavy, prostituce. Na konci 19. století měla Paříž necelé tři miliony obyvatel, kterým nabízelo své služby sto tisíc lehkých žen.³⁷ Systém prostituce tu patřil mezi nejlépe organizované a regulované na světě. Trestní zákoník ženy

diskriminoval, cizoložství u nich bylo považováno za mnohem horší zlo než nevěra mužů. Oficiální dvojí měřítko přijímalo mužský mimomanželský sex jako něco normálního, ba nutného. Naproti tomu *demi-monde* – polosvět za hranicemi všeho slušného, obývaný ženami prodávajícími sexuální služby – byl pod přísnou kontrolou. Stát věřil, že tím přispívá ke stabilitě manželské instituce a bojuje proti hrozbě syfilidy.

Pro ženy lehčích mravů existovalo nepřeberné množství názvů, do nejmenších nuancí odlišujících jejich typ, postavení v hierarchii i pozici zaujímanou v mužských fantaziích. Mnohé se snažily vyhnout zařazení mezi prostitutky: sem patřily „vydržované“ ženy, *irregulières* a *femmes galantes*. Pro každou kategorii prodejnosti byl zvláštní název, od pouličních holek (*filles libres*) přes prostitutky v bordelech (*filles en carte*) po „gejši“ (*filles de maison*) a „call-girls“ (*filles de numéro*). A konečně tu také byly „grizetky“ (*grisettes*), tedy mladé modistky, rukavičkářky a švadleny, které si přes milence často vypořádávaly k lepšímu příjmu.

Výše na společenském žebříčku se nacházely „loretky“ (*lorettes*), které člověk mohl potkat v módních kavárnách a restauracích na velkých pařížských bulvárech. Často snily o dráze hereček, či dokonce mířily ve fantazii ještě výš, ke kariéře kurtizány. Kurtizány byly nejdražší prostitutky a říkalo se jim různě: „kokoty“ (*cocottes*), „kamélie“ (jako v *Dámě s kaméliemi*), „laňky“ (*biches*) i jinak. V éře okázalého a honosného přepychu se těmto ženám dařilo jako nikdy předtím. Na samém vrcholku společenské pyramidy prodejných žen se nacházely „lvice“ (*lionesses*), „lidožroutky“ (*mangeuses d'homme*), „amazonky“ (*Amazones*), „velké kokoty“ (*grandes cocottes*), „velké horizontály“ (*grandes horizontales*). Jejich rafinovaně extravagantní životní styl by byl do té doby nemyslitelný. Tyto ženy byly žijící mýtus a zosobněná vášeň. Hrabě de Mournay, který pod pseudonymem Zed nadšeně sepisoval události polosvěta, přílehlavě vylíčil kurtizánu jako „luxus překonávající i ty nejdivočejší sny“.

Řada mužů si vydržovala milenkou z nižších sociálních vrstev, ale obvykle s ní nežili, alespoň ne veřejně. De Nexon a Étienne Balsan byli v tomto ohledu výjimeční. Étienne si už předtím nastěhoval do zámku Royallieu slavnou kurtizánu Emilienne d'Alençonovou – a teď požádal Gabrielle, aby se k ní připojila. Když se nějaká žena rozhodla takto

demonstrativně zahodit svou dobrou pověst, nemohla příliš doufat, že ji někdy získá zpět, protože jen málokterý muž byl ochoten společensky riskovat a oženit se se svou milenkou.

Étienne byl ze tří bratrů nejméně konvenční. Pramálo mu sešlo na tom, že jeho chování považují lidé za skandální. Byl rozhodný, paličatý a popudlivý. A také velkodušný a přátelský. Na majetku mu nezáleželo. Společnost shromážděná na jeho usedlosti fungovala svobodně a nekonvenčně.

Dámy z polosvěta zpravidla neměly na soukromých setkáních slušných a úctyhodných lidí co dělat. Zároveň ale byli všichni příslušníci smetánky – muži i ženy – fascinováni tajemstvím jejich úspěchu. Jak si všiml Balzac, „ctnostné ženy tohle téma vrcholně fascinuje“. Obyčejná prostitutka byla k dispozici každému, běžná milenka – *irregulière* – patřila jedinému muži. Naproti tomu kurtizána měla takovou moc, že si mohla vybírat, kdo si bude moci užít privilegium její společnosti. A muži byli ochotni dát za jedinou noc s kurtizánou celé jmění.

Takovou ženou byla i Emilienne d'Alençonová. Dostávala horentní sumy. Byla to dcera vrátného a vypracovala se z cirkusačky přes varietní tanečnici až na slavnou kurtizánu. Podobně jako jiným jí často „platili“ perlami a drahokamy; odtud její přezdívka *croqueuse de diamants* – „žena chroupající diamanty“.

Krásná a excentrická Španělka Caroline Oterová měla fantastickou sbírku klenotů a proslavila se větou: „O žádném muži, který má u Cartiera otevřený účet, se nedá říct, že by byl ošklivý.“ Nechala si výhradně z drahokamů vyrobit korzet s odvážným dekoltem a měla jej zavřený v bankovním trezoru. Pokud tedy nějaký dobře situovaný muž začal pokukovat po jedné z těchto drahých amazonek, měli se příbuzní ihned na pozoru, protože dobře věděli, jaké nebezpečí hrozí rodinnému jmění.

Kurtizány, „nedostupné, zvláštní a zakázané“,³⁸ byly ale současně uctívány jako symbol společenského postavení i jako trofej. Jejich sexuální záliby se pohybovaly v širokých mezích, řada z nich byla bisexuálních. Krásná Liane de Pougy, jedna z mnoha milenek Emilienne d'Alençonové, o ní napsala: „Nestydatě a půvabně se ... rozvalovala v mé posteli, u stolu, v kočárech, ... zpustlá a okouzující... Nebylo na ní nic banálního či vulgárního, ani ve výrazu tváře, ani v gestech, ani ve věcech, které se nezdráhala dělat.“³⁹

Kurtizány vedly nezávislý a sexuálně svobodný život, nemyslitelný pro naprostou většinu ostatních žen, ale musely přitom neustále bojovat o úspěch a hájit své postavení. Pocházely většinou z nemajetných vrstev, takže musíme obdivovat, čeho se jim podařilo dosáhnout, ale na druhé straně se velmi často nedokázaly vypořádat s tím, co jejich neuspořádaný život přinášel. Nevěděly si rady se svou slávou a bohatstvím, žily marnotratněji, než si mohly dovolit, a přišly o všechno. V skrytu toužily po tom, aby je společnost přijala, a mylně se domnívaly, že jim k tomu může dopomoci sňatek. Tyto pozoruhodné a ostrakizované ženy často hledaly útěchu v alkoholu a drogách a obvykle umíraly stejně jako jejich méně věhlasné kolegyně: opuštěné a zapomenuté. Mezi vzácné výjimky z tohoto pravidla patřily Liane de Pougy a Emilienne d'Alençonová. Jednaly uvážlivě a neusilovaly jen o bohatství, ale zabezpečily se výhodným sňatkem.

Soužitím s Étienneem Balsanem se Gabrielle vyhnula dráze kurtizány a stala se *irregulière*, milenkou zcela závislou na milenci. Její rozhodnutí nevydat se cestou kurtizány, posetou drahokamy, má svůj význam, protože víme, jak toužila po nezávislosti. Časem se naučila kurtizány chápat, obdivovala je a měly na ni vliv. Přitom si ale od jejich okázalého, leč nesvobodného života pečlivě udržovala odstup. Hledala si naopak cestu k sebeurčení, které by jí přineslo skutečnou samostatnost. V určitém smyslu byl život kurtizány jen vyostřenější a dramatictější variací obvyklého boje o moc ve vztahu mezi mužem a ženou. V tomto dramatickém zápasu hrála roli moc milence nad kurtizánou, společná moc, kterou získávali oba partneři díky svému vztahu, a konečně i moc kurtizány, schopné zničit život muži, který se do ní zamiluje.

Gabrielle byla výjimečná v tom ohledu, že ji moc jako taková nezajímala. Sice si byla vědoma své neznalosti pravidel, jak to v Royallieu chodí, a snažila se v tomto ohledu poučit, ale na společenském postavení jí příliš nesešlo. S tímto přístupem si mohla své velké sebevědomí dovolit. Okolí její postoj vnímalo, ať vědomě či nevědomě, a jednalo s ní díky tomu spíš „jako se sobě rovnou“. Skutečným terčem Gabriellina zájmu však byl vliv. Lidé si později její zájem o vliv mylně vykládali jako touhu po moci. Pro Gabrielle ale bylo vládnutí jen prostředkem umožňujícím pracovat, umělecky tvořit, a dosáhnout tak nezávislosti.

Gabrielle sice o svých předchozích milencích vždy zatvrzele mlčela, ale Étienne Balsan nejspíš nebyl prvním důstojníkem v Moulins, který si ji získal. Dost možná, že v těchto vztazích hrály roli i peníze, ale Gabrielle šlo nejspíš i o sex a tělesné radovánky. Můžeme si to domýšlet z jedné její narážky. Už během dospívání prohlásila, že dívky v tomhle věku „jsou hrozné. Může je mít každý, kdo se jim dokáže trochu vemluvit.“⁴⁰ Mladí důstojníci v Moulins se rádi pobavili a předpokládalo se, že za zábavu jsou ochotni také zaplatit. Když se ale Gabrielle nastěhovala do Royallieu, vedly ji přitom mnohem dlouhodobější ambice.

Zčásti zde sehrál roli její smysl pro realitu. Nešlo o cynismus, ale o prosté vědomí, že Étienův svět je z nebe seslaný prostředek k vytouženému úniku. I proto o něm Gabrielle mluvila jako o „snu“. Líbil se jí, byl exotický svou jinakostí, energický a svérázný, neměl rád velkoměstské způsoby. Pro ženu Gabriellina typu ztělesňoval vhodného a přitažlivého milence. Nebyl sice vyloženě nekonvenční, ale ostatní důstojníci v něm viděli sympatického outsidera. Gabrielle se také cítila na okraji společnosti, takže jí byl tím bližší. Když tedy dorazila do Royallieu a našla tam Emilienne d'Alençonovou, neprotestovala proti její přítomnosti ani slůvkem.

Soupis obyvatel z roku 1906 uvádí Gabrielle mezi obyvateli Royallieu. Byla tu spousta služebnictva, žokejové, štolbové a sluhové, ale Gabrielle je v seznamu uvedena hned za Étienem, a to bez povolání, *sans profession*: byla vydržovanou ženou, luxusní milenkou. Na počátku 20. století už ale byly ve vzduchu cítit změny, jež se týkaly i postavení francouzských žen. V roce 1906 ještě neměly občanská práva, nemohly volit ani kandidovat na politické funkce. Obzvláště vdané ženy byly v očích zákona v podřadném postavení. V roce 1900 se podařilo jen 624 ženám dosáhnout vyššího vzdělání. Navzdory silicím protestům panoval napříč celým politickým spektrem názor, že morálně vzato je místo ženy „u domácího krbu“. Většina mužů zcela zavrhovala jakékoliv úvahy o změnách zavedených pořádků. Skálopevně věřili, že tradiční uspořádání je přirozené a neměnné. Ponižované ženy ale tvořily třetinu pracovní síly Francie. Například mezi dělníky v textilních továrnách byla více než polovina žen. Pracovaly přitom za polovinu mužské mzdy.

Étienne Balsan si sice mohl dovolit vést stejně komfortní život jako jeho předkové, ale to neznamenal, že zůstával myšlenkově vězet ve

starých schématech. Možná nejdůležitějším příkladem jeho progresivní povahy je právě to, jak se nechal okouzlit Gabrielle. Když se ohlédneme do historie, vidíme, že se na přelomu století vedle tradiční ženy-sirény, *femme fatale*, objevil nový ženský typ, jenž si na počátku 20. století dobýval stále větší prostor – a tento nový typ ženy měla ztělesnit i Gabrielle.

Ale několik let předtím, než dala Gabrielle všanc svou dobrou pověst a začala žít s Étienneem Balsanem, podnikla první kroky ve stejném směru jiná dáma, jejíž dílo ovlivnilo dobu.

Kořist bohatých mužů

V roce 1900 vydal slavný pařížský nakladatel a záletník Henry Gauthier-Villars (známý pod přezdívkou Willy) román, který vydával za dílo šestnáctileté školačky Claudine. Román *Claudine ve škole* měl obrovský úspěch a jeho pokračování rovněž. Čtenáři obdivovali jeho styl, ale nepokrytě erotický námět působil skandálně. Willyho cynické tvrzení, že *Claudine ve škole* je anonymní výtvor, nakonec padlo, když promluvila pravá autorka, jeho žena Sidonie-Gabrielle Colette, která knihu napsala na Willyho pokyn. (K autorství se přiznala poté, co Willyho opustila.)

Na tom, že někoho vzrušují dospívající dívky, by nebylo nic zvláštního ani nového. Ale pro tradiční francouzský názor, že žena je svůdnější až poté, co dospěje ke třicítce a získá zkušenosti, představovala panenská a mladičká Claudine neortodoxní konkurenci. Povrchně vzato by bylo možné vnímat romány o Claudine jako lehkou pornografii pro zámožné čtenáře, ale dráždivým textem líčícím orgie Colette vlastně vyjadřovala znepokojivý a ostrý soudobý problém: boj mezi pohlavími.

Mnoho mužů mělo k ženám ambivalentní postoje. Žena pro ně sice byla uctívána Venuše, sešněrovaná v korzetu do podoby přesýpacích hodin, ale na přelomu století stále častěji snili i o *femme fatale*, sfinze, která muže požívá. Snad nejlepším příkladem takového vztahu je právě rituální drama, ve kterém vystupují postavy kurtizány (*femme fatale*) a jejího milence. A na mnohé působil tento záludný poměr obou pohlaví mnohem účinněji než „hledání vzájemné rovnováhy“, popisované ve starší literatuře.

V provokativně neortodoxní Claudine zobrazila Colette některé soudobé názory a různé variace na tuto hrdinku v literatuře zevšedněly. Tyto dívky se v ničem nepodobaly svůdným a majestátním kurtizánám. Svým nezralým půvabem zosobňovaly přímou a anarchickou ženskost, díky své nevědomosti jednaly svobodně, nezdržovaly

se zábranami. Jeden zkušený muž o tom později napsal: „Dnes se mi stýská ... po čase, který jsme dřív trávili čekáním. Kajícnost a zdrženlivost, ke které nás společnost nutila, způsobovala, že pro nás mělo opačné pohlaví neuvěřitelné kouzlo, propůjčovalo to ženám jistou posvátnost, která je dnes ztracená.“⁴¹ Claudine naproti tomu jednala konfrontačně a nekultivovaně, byla drzá a kousavě ironická, nebrala ohledy na tradice a nepřipouštěla si myšlenku, že dospěje. Anarchistka Claudine ztělesňovala důležitý aspekt sexuálních tužeb své doby, ale byla také znepokojivým obrazem tehdejšího ženství.

Nikdo jistě nepochybuje, že zvláštní kouzlo Gabrielliny osobnosti pochází ze stejného pramene.

Ve zdánlivě neortodoxním prostředí zámku Royallieu neměla o nic více svobody než kterákoli jiná tradiční milenka. Étienne si ji vydržoval a na fotografiích často vidíme vážnou a drobnou Gabrielle, jak s neskrývaným vzdorem zírá do objektivu. Ať už v tom postava Claudine sehrála jakoukoliv roli, Gabrielle stála jako každá ambiciózní žena před „volbou stejně dramatickou jako nepřírozenou: zda si chce udržet své ženství, které ji vydává napospas muži, nebo zda se ho zřekne a vymění ho za mužskou samostatnost ... v prostředí, které je emancipovaným ženám nepřátelské psychicky i ekonomicky.“⁴²

Na zámku Royallieu neustále pobývala spousta hostů. Jezdila sem příjemná směsice aristokratických sportovců, hereček, zpěvaček a dam z polosvěta, zkrátka mladých lidí, jejichž životy se točily kolem všemožných zábav. Étienne dal přátelům jasně najevo, že s sebou nemají do Royallieu brát manželky, ale raději milenky. Snadno tak můžeme propadnout dojmu, že se jen bezstarostně bavil dostihy, štvanicemi a večírky, ale pak bychom přehlédli důležitý detail: v mnoha ohledech nebyl tak lehkomyšlný, jak by se zdálo. Sice rád šaškoval a měl averzi k citové odpovědnosti, ale v jeho životě bylo vždy něco, čemu byl zcela oddán. Byli to koně. Vyznal se v nich, miloval je, rozuměl jejich slabostem i jejich silným stránkám, uměl je ocenit a uměl se o ně pohádat. Když kupoval koně nebo se účastnil dostihů, stával se nebezpečným protivníkem. Zanedlouho si proto vydobyl pověst jako trenér i jako žokej a vypracoval se mezi nejslavnější chovatele koní v celé Francii. Díky své vášni měl vztah k životu na venkově, kterému se mladí pánové v jeho společenském postavení spíše vyhýbali.

Usedlost, na kterou uvedl Gabrielle, byla přepychová. Nejprve sloužila jako královský lovecký zámeček, až se z *La Maison du Roy* nakonec stalo Royallieu. Usedlost procházela přestavbami a přístavbami, sloužila jako převorství a později opatství. A pak se ze zámečku stal hřebčinec, což Étienнови zcela vyhovovalo. Dostihy v Chantilly v departementu Oise měly nejlepší pověst v celé Francii a z Royallieu to nebylo daleko.

V Moulins se sice Gabrielle dvořili bohatí mladí důstojníci, nicméně i tak musela za mizernou mzdu otročit v obchodě a bydlela v chudinské čtvrti. V Royallieu si mohla poprvé užívat vznešený život a také jistou pozornost společnosti. Nebyla sice paní domu, ale bydlela tu několik let jako Étiennovna *irregulière*, trvalá milenka. Sžít se s konvencemi a pravidly života v Royallieu pro ni bylo obtížné, takže se zprvu cítila v novém prostředí nejistá. Později se přiznala, že svou společenskou neohrabanost zakrývala lhaním.

Mezi jejím dřívějším životem a poměry v Royallieu panoval skoro nepředstavitelný kontrast. Když se přestěhovala k Étiennovi, v okamžiku se zbavila dosavadního života, ve kterém nad ní měli moc lidé, které nesnášela. Není divu, že pro ni privilegovaný svět Royallieu, plného sluhů a intelektuálních návštěv, byl jako sen. Najednou nemusela brzo ráno vstávat a chodit pěšky přes celé město do krámků svých maloměšťanských zaměstnavatelů ani se ponížene klanět nóbl zákazníkům. Pozvolna si uvědomovala své nové postavení a učila se jednat se služebnictvem, ze kterého zprvu „měla obavy“. V roce 1906 se už sice tradiční sociální hierarchie otřásaly, ale Étiennovi sluhové věděli, že milenka jejich pána pochází z bídy, a odmítali jí prokazovat úctu. Předtím prodávala v obchodě, teď najednou mohla celý den ležet v posteli a číst si kýčovitě romány podle libosti.

Zprvu touto zábavou skutečně trávila spoustu času, ačkoliv se to zdá být cizí její povaze i její výchově. Étienne měl činorodou povahu a nicnedělání nesnášel, takže žasl, jak si může Gabrielle až do oběda číst v posteli. Ale pro ni to nebyla jen četba plytkých příběhů. Učila se tím. Byla sice přirozeně inteligentní, ale od dětství se jí nikdo nevěnoval a nevedl ji. Později přiznala, že v mládí četla „nesmysly“, ale dodala: „I ta nejhorší knížka vám má co říct – něco pravdivého. I ty nejhloupější příběhy jsou monumenty lidské zkušenosti.“⁴³ Gabrielle říkala, že se „poučila o životě díky románům... Najdete v nich zapsány

všechny ty nepsané zákony, které člověka řídí... Všechny romány, od těch na pokračování až po největší klasická díla, podávají realitu v hávu snů.“⁴⁴ Až dosud nikdy neměla volný čas; teď si jej mohla dopřát, užívat si snění a hltat laciné romány, jedinou potravu pro fantazii, kterou poznala. Nabízí se úvaha, zda tyto útěky do fantazie nebyly příznakem něčeho, co jí scházelo ve vztahu s Étienmem.

Byla výjimečná v tom, že se její osobnost s časem příliš neměnila. Jak někteří říkají, už jako dítě byla „stará duše“, měla dospělou povahu. Předčasně vyspěla a později se její povaha už téměř nezměnila. Nedospívala tak jako jiní, tedy vlivem *událostí*, které by navodily nějakou změnu osobnosti. Její cesta k sebeuvědomění byla formována *prostředím*, situacemi, do kterých se dostávala. A Gabrielle byla vždy velmi dobrá pozorovatelka prostředí a lidí.

Musela se naučit znát své okolí, svět kolem sebe. Díky svému neobvyklému způsobu uvažování uměla velmi dobře odhadovat momentální tendence. Tato schopnost byla pro její životní dílo neocenitelná, protože v módě velmi záleží na umění podchytit a vyjádřit *přítomný* okamžik. Později to vystihla slovy: „Móda má vyjadřovat dané místo a danou chvíli... Móda je jako příležitost, člověk ji musí popadnout za pačesy.“⁴⁵

Čas strávený na usedlosti Royallieu měl být pro pozoruhodnou mladou Gabrielle důležitým katalyzátorem. Jak se pohroužila do nového prostředí, začala se odpoutávat od světa chudoby, ze kterého pocházela, a vystoupila na scénu, jejíž velikost tehdy ani netušila. Nebýt Étienna Balsana a Royallieu, dost možná bychom o žádné Gabrielle Chanelové nikdy neslyšeli. Na první období v Royallieu vzpomínala takto: „Bez ustání jsem plakala. Odvykládala jsem mu celý román o mučednickém dětství; teď bylo nutné ho vyvést z omylu. Proplakala jsem celý rok. Jediné šťastné chvílky jsem prožívala na koni, v lese.“⁴⁶ To je určitě přehnané, nicméně zdá se, že Gabrielle prodělala během tohoto prvního roku v Royallieu citovou krizi a Étienne jí byl v rámci možností oporou. Ať už Gabrielle o svých přátelích později říkala cokoliv, o Étiennovi nikdy neřekla nic špatného.

Nevíme, jak měli v Royallieu uspořádáno intimní soužití, ale po jistý krátký čas se kurtizána Emilienne d'Alençonová a Gabrielle o Étienna i jeho usedlost přátelsky dělily.

Emilienne si uvědomovala, že ze své pozice proslulé kurtizány bude

dříve či později sesazena, ale ze strany mladé Gabrielle zřejmě žádnou hrozbu necítila. Gabrielle sice měla krásné vlasy, dlouhou šíji a půvabný profil, ale byla příliš hubená a měla plochou hrud' – zkrátka nevypadala nebezpečně. Přestože se ale vzhledem ani šaty nepodobala kokotám, které Emilienne znala, nechyběl jí důvtip a talent napodobovat, byla inteligentní a měla v sobě jistou živočišnou sílu. Uměla být zábavnou a svůdnou společnicí. A dokázala také mlčet, když to bylo třeba. Spolu se směsicí vyzývavosti a rezervovanosti to Gabrielle dávalo kouzlo záhadnosti, které mohlo na Emilienne působit přitažlivě.

Na rozdíl od Anglie nebyla ve Francii homosexualita trestná, naopak: za časů Belle Époque byla velmi rozšířená. Díky francouzskému tolerantnímu přístupu se Paříž kolem roku 1900 stala mezinárodním útočištěm homosexuálů, a dokonce si svou reputací hlavního města lesbického světa vydobyla přezdívku „Paříž-Lesbos“. Řada vdaných žen si libovala v lesbických pletkách, až se jedna majitelka významného salonu nechala slyšet: „Dělají to všechny ctihodné dámy.“⁴⁷ A v nejruznějších sexuálních experimentech si libovali muži stejně jako ženy. Nebylo to vysloveně protizákonné, ale překračovalo to veškeré společenské konvence. Dámy z vyšších tříd chránilo jejich společenské postavení a relativní svoboda, nicméně sexuální úchylinky se provozovaly zcela diskrétně a stranou. Ženy byly na mužích finančně závislé, a musely se proto vyvarovat případného společenského skandálu. Ze všeho nejvíc se dbalo na vnější zdání normálnosti.

Vystoupení lesbického páru bylo populárním číslem bordelů a burleskních podniků. Když Proustův hrdina Marcel v *Hledání ztraceného času* zjistí, že je jeho milenka kurtizána Albertine bisexuální, stane se pro něj o to přitažlivější. Muži často vnímali ženskou homosexualitu „jako roztomilý vrtoch, smyslnou neřest, která jim může být ku prospěchu“.⁴⁸ Colettino experimentování se sexuální identitou jí otevřelo cestu do pařížského lesbického světa, kam patřila i Emilienne d'Alençonová. Colette vzpomínala na masopustní ples v Nice v roce 1906, který navštívily Renée Vivienová a kurtizány Emilienne d'Alençonová, Liane de Pougy a Caroline Oterová se „spoustou kurtizán, hereček a baletek ... z Paříže, většina z nich patřila na částečný úvazek k *le Tout-Lesbos*“.⁴⁹ Když Liane de Pougy ve svém senzačním románu *Sapfická idyla* vylíčila svůj románek s krásnou a inteligentní

Američankou Natalií Barneyovou, proslavenou svůdkyní žen, nebyla za to nijak stíhána. Mezi Nataliiny četné milenky patřila i Renée Vivienová z onoho plesu v Nice, kterou ve dvatřiceti letech zabila anorexie, alkohol a drogy. Renée Vivienová a Natalie Barneyová byly nejslavnější milenky Emilienne d'Alençonové.

Lesbické vztahy sice nebyly ilegální, ale rigidní konvence zavrhovaly jejich veřejné projevy. Společnost netolerovala ani ženy oblečené v mužských šatech. Ženský transvestismus budil velké opovržení a žena, která by vyšla na pařížský bulvár v kalhotách, riskovala zatčení. Přesto se takové našly. K nejslavnějším narušitelkám zavedených pravidel patřila George Sandová a později Sarah Bernhardtová. (První byla spisovatelka a druhá herečka, takže platily beztoho za černé ovce a na odsudcích veřejnosti jim nemuselo tolik záležet.)⁵⁰

V soukromí byly ale ženy v mužském oblečení už dávno běžným tématem erotického umění a u dam z polosvěta působilo používání mužské módy velmi svůdně. Pokud tyto ženy přijímaly mužskou roli, nebylo to proto, aby ohrožovaly nadřazenou roli klienta. Spíše tím stupňovaly erotické napětí.

Emilienne d'Alençonová se ale na počátku 20. století začala převlékat do mužských šatů možná i z jiných důvodů. Nekombinovala pánské nákrčníky a tuhé límečky s nápadnými dámskými klobouky jenom proto, aby podněcovala mužskou fantazii, ale pravděpodobně tím i vyjadřovala svou podporu homosexuálním ženám.

Étienne Balsan měl mnoho světáckých a blazeovaných přátel, kteří se jezdili se svými milenkami bavit do Royallieu. Snad všechny ženské návštěvnice Royallieu, se kterými se Gabrielle spřátelila, žily podobně jako ona na hraně společnosti. Na herečky a zpěvačky se tehdy hledělo úkosem a společnost je házela do jednoho pytle s vydržovanými ženami, ke kterým koneckonců často měly velmi blízko. Přístup kurtizán k sexu a příjemně uvolněná atmosféra v Royallieu mohou souviset s tím, co se později dozvíme o Gabriellině sexualitě. Její delikátně androgynní půvab musel na Emilienne a ostatní bisexuální návštěvnice Royallieu učinit dojem a je docela dobře možné, že Gabrielle těmto svodům podlehla. Každopádně se spřátelila s Emilienne ještě dlouho poté, co se Étienne a Emilienne rozešli.

V protikladu s tím, jak dramaticky měl tehdy ženský oděv působit, se Gabrielle oblékala neokázale až skromně. Prostý vzhled jí mimo

jiné sloužil k tomu, aby si udržovala odstup od ostentativní honosnosti kurtizán či méně nápadné okázalosti milenek. Musíme ale mít na paměti i to, že se Gabrielle svým vzhledem identifikovala s jistým dobovým společenským hnutím. Na tehdejší sklon všechno v odívání přehánět reagovaly i některé jiné mladé ženy tím, že se začaly oblékat jednodušeji.

Otevřeným přijetím role Étiennovy milenkou dala Gabrielle najevo svou nekonvenčnost a její výstřední oblékání to jen podtrhlo. Naproti tomu Adrienne, která také nestála o to, aby ji měli za kokotu, se oblékala tak, jak chtěla být přijímána, tedy jako žena dobrého vkusu a původu. Nekladla si za cíl vytvořit nový svět, chtěla si jen najít lepší místo v tom starém. Strojila se elegantně a nekontroverzně, tak, jak se to tenkrát od žen čekalo: do krajek, umně nařasených látek, vycpávek a složitých klobouků. Nic z toho Gabrielle nezajímalo.

Životu v Royallieu obětovala svou dobrou pověst, ale získala tím jedinečnou příležitost uniknout bídě, ze které pocházela. A zanedlouho pochopila, že ve venkovském sídle si páni mohou žít v zahálce. Být Étiennovou milenkou ji nestálo mnoho úsilí. Napřela proto svou energii k činnosti, která ji uspokojovala a přiměla ji změnit šatník. Nejúspěšnější kurtizány byly ty, které nejlépe napodobovaly atributy žen z nejvyšších tříd. Jen dámy z lepší společnosti jezdily na koních a Gabrielle to chtěla umět.

Proto se teď pod Étiennovým vedením učila, jak koně cvičit, vést a ovládat. Byla snaživou a nadanou žačkou. Užívala si zkušenost, která pro ni byla zcela nová a uváděla ji do jiného světa. Když se při své povaze do něčeho pustila, věnovala se tomu s veškerým úsilím. Teď tedy byla rozhodnuta, že se naučí jezdit na koni, a pokud se jí někdy nemohl věnovat Étienne, vstávala za svítání a jezdila se začínajícími žokeji a s trenéry. Cítila se ve společnosti těchto mužů volná, chápala jejich jazyk pracujících lidí. Rychle z ní byla nejen nebojácná a dovedná jezdyně, ale také dobrá hráčka póla v době, kdy byl tento sport pro ženy neobvyklý.

Gabrielle říkala, že nejezdila tak dobře na koni proto, že by ji koně tolik zajímali. Nebyla v tomto ohledu jako Étienne nebo jako Angličanky, co se rády motají kolem stájí. Její jezdecké schopnosti se ale vepsaly do paměti Étiennovu příteli a skvělému jezdcí Valérymu Ollivierovi, který jinak – podobně jako ostatní hosté v Royallieu –

nepřikládal mladé Étienneově milence žádný význam: „Byla taková drobná, měla pohlednou, výraznou, rošťáckou tvář a byla to osobnost. Udivovala nás svou odvahou v sedle, ale kromě toho na ní nebylo nic zvláštního.“⁵¹

Valéry Ollivier měl pravdu v tom, že Gabrielle byla osobnost. Měla silnou povahu a nechyběla jí inteligence. Byla by mohla vyniknout v různých směrech. V budoucnu o svém módním salonu řekla: „Snadno se mohlo stát, že bych se věnovala něčemu jinému. Byla to náhoda.“⁵²

Ve druhé polovině 19. století začínaly urozené dámy stále více jezdit na koni. Ženám v sedle se podle mužatek z řecké mytologie přezdívalo amazonky a stejné označení se užívalo i pro lesby. Příčina byla prostá: ženy už dlouho usedaly do sedel v oděvech spíše pánského střihu, které působily velmi moderně.⁵³ Dámské jezdecké šaty se šily z vlněných látek a jejich tmavé, střízlivé barvy byly tehdy pro movité ženy neobvyklé. Jezdkyně nosily saka jednoduchého střihu a pod sukněmi semišové kalhoty, připevněné ke korzetu. Často si nechávaly šít u pánských krejčích. Užit pro dámské jezdecké šaty zcela záměrně pánský střih bylo přípustné. Dokonce se k nim nosil pánský cylindr či tvrdý klobouk. Tato pánská móda přejatá pro dámy v sedle zůstávala beze změny po řadu let, ale některé ženy, které se účastnily honitby, si mužský oděv přisvojily ještě radikálnějším způsobem: začaly nosit kratší sukně nebo dokonce jezdecké kalhoty a usedaly na koňský hřbet obkročmo.

Nedlouho poté, co se Gabrielle začala s Étienneem učit jezdit na koni, učinila další gesto, jež odhalilo její nekonformnost: zašla do krejčovství v Lacroix-Saint-Ouen v Compiègneském lese, kde si nechávali šít štolbové a lovci, a objednala si jezdecký oblek. Nechtěla přitom obvyklý dámský oblek, sestávající ze saka na míru a dlouhé sukně. Požadovala jezdecké kalhoty. Ještě po létech vzpomínala na pozdvižení, které u krejčího taková objednávka vyvolala.

Na fotografii ji vidíme sedět obkročmo v koňském sedle v nových šatech. Má na sobě košili pánského střihu s krátkými rukávy, pletenou vázanku a šokující pánské jezdecké kalhoty. Bez ohledu na tradici si našla náhradu i za dámský jezdecký klobouk. Místo cylindru či buřinky zvolila méně formální a ženštější měkký plstěný klobouk se širokou

krempou. Při její drobné postavě a široké mladé tváři by si ji v tomhle oblečení člověk skoro mohl splést s chlapcem.

Úloha, kterou Gabrielle sehrála ve vývoji ženských šatů, nebyla ve všem tak revoluční, jak se dřív někdy naznačovalo; nicméně tím, že obkročila koňský hřbet v *mužských* jezdeckých kalhotách a že je nenosila jen při lovu, všechny šokovala. Jak známo, myšlenku využití pánské jezdecké módy pak dále rozvíjela. Nerozvolnila hranici mezi dámským a pánským oděvem jen v rámci jízdy na koni, ale učinila z tohoto přístupu jeden z hlavních a typických principů své tvorby. Byl v tom jistě i náznak čehosi zakázaného a lechtivého. Vypůjčování prvků pánské garderoby dodávalo dámám na ženskosti a svůdnosti.

Étienne Balsan nebyl žádný politik ani učenec. Byl to nadaný a nadšený sportovec, který si v novinách nejraději četl dostihové zprávy a společenské klepy. U koní pak pro něj byl nejdůležitější rozvrh dostihů. Royallieu bylo výhodně umístěné, po většinu dnů v týdnu bylo odsud možno navštěvovat různé dostihové dráhy a Étienne s Gabrielle a svými přáteli toho samozřejmě využíval. Týden začínal pondělním v Saint-Cloud, následovalo úterý v Enghien, středa v Tremblay a tak dále až do neděle v Longchamp. Toto závodistiště v pařížském Bouloňském lesíku bylo ze všech nejelegantnější.

Jezdit na dostihy se stalo velmi oblíbenou zábavou lidí ze všech společenských vrstev. Jeden spisovatel dokonce řekl, že ve Francii sport znamená dostihy. Dostihové dráhy měly velkou prestiž a rychle se staly místem, kde bylo možné dávat na odiv své společenské postavení, k čemuž samozřejmě patřilo i okázalé soutěžení v módě. Dá se říct, že mnoho pravidelných návštěvníků dostihů se mnohem víc než o koně zajímalo o módní promenádu a o společenské styky. Dostihové dráhy kolem sebe soustředily mikrokosmos pařížské smetánky. V prvních letech 20. století představovaly dostihy v Longchamp jedno z nejdůležitějších míst, kde se vymezovala francouzská móda. A jakožto místo, kam lidé chodí za zábavou všeho druhu, byly dostihy také žněmi pro prostitutky všeho druhu.

Pro ctihodné dámy bylo nemyslitelné objevit se ve společnosti bez doprovodu. Dámy z polosvěta naopak obvykle přijížděly samy a měly na závodistiště zapovězený vstup. Přesto byly tyto svůdné celebrity další velkou atrakcí dostihů. Druhé císařství vzkvétalo a prosperovalo

i polosvět. Nejslavnější ženy polosvěta se kolem dostihů setkávaly s urozenými dámami, s nimiž měly často společného krejčího. „Na první pohled to byly stejné ženy a šily ve stejných salonech; lišily se jen tím, že dámy z polosvěta vypadaly trochu víc *chic*.“⁵⁴

V protikladu k těmto exotickým dámám přelomu století byly Gabrielliny šaty vždy bez ozdob, prosté a elegantní. Všechny její modely vynikaly jednoduchostí. Když se vydala na dostihy sledovat některého z Étienkových koní při výcviku, mohla na sobě mít například volný pánský svrchník, pod ním sako na míru, límeček a vázanku a na hlavě jednoduchý slamák bez ozdob. V jejím podání vypadala praktická, sportovní módní linie velmi přitažlivě.

Mnoho amerických žen využívalo pánskou módu pro praktické účely už v osmdesátých letech 19. století. Francie v tomto ohledu zaspala. Ještě v roce 1901 líčil vlivný francouzský časopis *Les Modes* dámský kostým jako „revoluční pokrok“ a přidával výstrahu, že „pánové kostým neocení. Příliš jim připomíná oblek, který nosí sami.“⁵⁵

Gabrielle později prohlásila, že nevnímala, jak ji na dostizích pozorují a vedou o ní klepy jako o milence Étiennea Balsana. Vzpomínala také: „Vypadala jsem hrozně. Nic mi nesedlo... Kostýmy mi nepadly a mně to bylo jedno.“⁵⁶ Nechodila na dostihy v tradičních přehnaně ženských šatech, držela se vlastních jednoduchých modelů. Opět platí, že takovéto na míru šité kostýmy nebyly až do té doby čímsi nevidaným – ale bylo nekonvenční, aby takto oblečená žena šla na dostihy.

Gabrielle věřila, že když se nebude oblékat jako vydržovaná žena, nebudou ji tak ostatní vnímat. Byla ale očividně milenkou, a pokud šlo o hodnocení jejího vzhledu, názory se lišily. Jedni tvrdili, že na ní není nic zvláštního, druzí byli jejím nekonvenčním půvabem okouzleni. Říkali jí, že „vypadá nóbl“ a že z ní vyzařuje „autentická exotika“.⁵⁷ Gabrielle se neuměla culit jako řada tehdejších žen. Z dnešního úhlu pohledu můžeme říci, že její chování bylo předzvěstí budoucnosti.

Když se rozhodla stát vydržovanou milenkou, nechala za sebou ponížení dosavadního života, ale na to, aby ji takováto pasivní existence natrvalo uspokojila, byla příliš inteligentní a podnikavá a po čase ji začala nudit i všechna zábava v Royallieu. Pokud si toto své dilema uvědomovala, nenacházela z něj v dané době žádné východisko. Žila v pasti přepychu a zdánlivé svobody, o které mnoho žen jejího původu mohlo jen snít, ale uvědomovala si, že vlastně jen vyměnila jeden druh

závislosti za jiný. Některé dobové fotografie odhalují její rozpolcenost, na jiných z Gabrielle vyzáruje sebevědomí, inteligence a mimořádná schopnost znát vlastní cenu a umět ocenit i své okolí. Fotografie ale kromě nahodilých náznaků odlišnosti a zranitelnosti dokládají také její zvláštní ženský půvab.

Na jednom záběru se prochází po promenádě v Nice. Je téměř od hlavy k patě v černém, má rukávník, klobouk se širokou krempou, bílou halenku a vázanku. Je půvabná a mladá a její doprovod tvoří velmi žádaní mladí pánové: hrabě Léon de Laborde, Miguel de Yturbe a Étienne Balsan, bohatí chovatelé koní a roztomilí cynikové, vyjadřující se jazykem světaznalé elity. Gabrielle byla učenlivá žačka. V Nice užívala jedinou moc, kterou v té době vládla, moc související s jejím pohlavím a pramenící z výrazné povahy a neobvyklé krásy. A vidíme jí na očích, že si svých kladů byla vědoma.

Na dostizích drží Léon de Laborde Gabrielle za bradu gestem, které je stejně intimní jako majetnické. Na další fotografii vidíme Gabrielle, Léona a Étiennea ve stáji v Royallieu. Léon drží Gabrielle kolem pasu a stojí uprostřed mezi ní a jejím milencem. Podle této a dalších fotografií by člověk hádal, že jejím milencem byl Léon, nikoliv Étienne. (A s největší pravděpodobností po určitou dobu jejím milencem skutečně byl.)

Pokud bohatý muž dodržoval pravidla, znamenalo to, že se o svou milenkou z nižší třídy postará, pokud ho začne nudit. Při rozchodu se s ní musí vyrovnat a tím jí umožnit přečkat dobu, než najde jiného „ochránce“. Bez milence by milenkou zůstala „bez práce“. Občas se stávalo, že muž poskytl bývalé milence časově neomezené finanční vyrovnání. Gabrielle mohla doufat, že až přijde čas a Étienne se jí nabazí, poštěstí se jí uchytit se u některého jeho přítele nebo známého. Ale i tak by ji čekal nevyhnutelný úděl. Jednou její půvaby povadnou, a pokud si do té doby nenašetří dost peněz, začne zvolna upadat do chudoby.

Gabrielle hodlala proti této bezmoci bojovat a roku 1908 se její sen proniknout do Paříže začal přetvářet v plán. Začala před Étienneem nahlas uvažovat, co ji čeká. Škádřil jí, že chce být měšťačka, a zajímal se, jestli jí v Royallieu něco chybí. Étienne byl zvyklý pracovat, ale jeho milenkou se neměla čím zabavit a zanedlouho začala znovu mluvit o své budoucnosti. Étienne zareagoval stejně a tak to šlo několik měsíců.